

РЕГІОНАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ В УКРАЇНІ: ПІДСТАВИ ФОРМУВАННЯ, СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Марія Кармазіна

РЕГІОНАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ (1991 – ПОЧАТОК 2018 РР.)

У статті проаналізовано процес формування та розвитку в Україні регіональних політичних партій у період з кінця 1991 р. до початку 2018 р. Виокремлено етапи, механізми становлення, різновиди (зокрема, іменні та етнічні) та цілі регіональних політичних сил; досліджуються особливості їх діяльності поза правовим полем держави в інтересах регіональних еліт як творців регіональних політичних режимів.

Ключові слова: *регіональні політичні партії, етнічні партії, регіональні політичні режими.*

Mariia Karmazina. Regional political parties in Ukraine (1991 – beginning of 2018)

The article analyzes the process of formation and development of regional political parties in Ukraine in the period from the end of 1991 to the beginning of 2018. The stages, mechanisms of formation, varieties (in particular, ethnic) and the goals of regional political forces are singled out. The article analyzes the peculiarities of their activity outside the legal field of the state in the interests of regional elites as the creators of regional political regimes.

Key words: *regional political parties, ethnic political parties, regional political regimes.*

Кармазіна Марія Степанівна – доктор політичних наук, професор, завідувач відділу соціально-політичної історії Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

Відповідно до нинішнього законодавства для створення та функціонування в Україні регіональних партій немає юридичних підстав. Утім, відмова від аналізу особливостей політичного процесу у площині «як має бути» (згідно із законом чи «демократичними цінностями, ідеалами» та ін.) та, відповідно, безпосередній (запропонований нижче) аналіз «того, що відбувається насправді» у державі з опорою на емпірику, свідчить, що формування та функціонування регіональних політичних сил розпочалося уже з початку 1990-х років і триває й в умовах сьогодення, оскільки *регіональна політична партія відповідала й відповідає тим чи іншим політико-економічним інтересам регіональних еліт та є інструментом розв'язання ними різноманітних завдань у специфічних умовах регіональних політичних режимів (сформованих чи тих, які формуються під дією не тільки внутрішніх, але й зовнішніх чинників), так і у взаємодії з центральною державною владою.*

Разом з тим можна констатувати, що явище регіональної партії в Україні є вкрай малодослідженим, осмисленим лише поверхово в науковій площині, про що, зокрема, говорять нечисленні публікації науковців, представників приватних та громадських аналітичних центрів, що з'явилися впродовж 1991 – 2017 рр. (див., наприклад: [1–10]). *Така ситуація вкотре засвідчує відчутне відставання наукових досліджень від реальності політичного життя й актуалізує необхідність подальшого аналізу регіональних політичних сил.*

Крім того, увага до функціонування регіональних політичних партій *актуалізується* й іншими чинниками і, найперше, агресією Російської Федерації щодо України та, відповідно, анексією сусідньою державою низки українських регіонів, а крім того – підтримкою (у тій чи іншій формі) етнічних регіональних партій, що функціонують в Україні, низкою сусідніх держав (насамперед Угорщиною та Польщею), оскільки регіональна партія, отримуючи підживлення ззовні (ідейне чи матеріальне) та вступаючи у відносини із політичними силами сусідніх держав, створює загрозу для Української держави. Що по-своєму знайшло закріплення, наприклад, у «Воєнній доктрині України» [11] (затвердженій Указом Президента 24 вересня 2015 р.). Зокрема, витлумачуючи

воєнно-політичні відносини як «сукупність намірів і дій сторін (держав, коаліцій держав, міжнародних корпорацій, політичних партій, суспільних рухів), спрямованих на досягнення власних інтересів із застосуванням воєнних інструментів разом із усіма наявними іншими інструментами у політичній, воєнній, економічній та інших сферах життєдіяльності», Доктрина тим самим акцентує вагомий статус політичних партій у державі.

У розбудові регіональних партій (а отже, й в інституціоналізації регіоналізму як ідеології та стратегії в Україні), на мою думку, можна виділити кілька періодів.

Хронологічні рамки *першого періоду* – 1991–1997 рр. У той час політичні сили почали гуртуватися, найперше, в Кримському та Донбаському регіонах. Зокрема, в Криму у 1992 – 1993 рр. виникло щонайменше 7 утворень, які називали себе «партіями» і назви яких, як і самопозиціонування й, власне, масштаби та цілі діяльності (тобто *три специфічні критерії для класифікації партій як регіональної*), свідчили про їхній регіональний статус. Зокрема, восени 1992 р. постала Партія економічного відродження Криму (ПЕВК)*, яка, змінивши назву на Партія економічного відродження (ПЕВ), була зареєстрована Міністерством юстиції України у березні 1993 р., №426 (діяла до 2003 р.). Керівництво політсилою здійснювали В. Шевйов (голова), Є. Копиленко, В. Єгудін, В. Сенченко, А. Данелян, А. Дудко. Показово, що В. Єгудін обирався депутатом Верховної Ради України II скликання (виборчий округ №39, АРК). Під час виборів до Верховної Ради України III скликання цей політик посів дев'яте місце у списку Виборчого блоку партій «Блок Демократичних партій – НЕП (народовладдя, економіка, порядок)», який утворили Демократична партія України та, власне, ПЕВ. Утім, Блок не потрапив до українського парламенту, здобувши підтримку 1,22% виборців. В. Єгудін, відповідно, також залишився без депутатського мандата.

---

* Написання назв політичних партій – згідно із: а) самоназвою політсили (для партій не зареєстрованих Міністерством юстиції України); б) реєстрами або відомостями Міністерства юстиції України (для партій, зареєстрованих згідно з українським законодавством). Написання назв виборчих блоків – згідно із реєстраційними даними, оприлюдненими ЦВК.

Позиціонуючи себе як політичну партію у «Республіці Крим», ПЕВК (як зазначалося у публікаціях газети «Республіка Крим» від 28 квітня та 5 травня 1995 р.), передовсім, спрямовувала свої політичні зусилля безпосередньо на вказаний регіон: маючи на меті розбудувати політичну систему та, відповідно, регіональний політичний режим «республіки», ПЕВК проголошувала необхідність творення «парламентської правової держави, приватизацію, пріоритет економічних свобод, становлення суспільства з багато-партійною політичною системою». Показово, що «Республіка Крим» мислилася ватажками ПЕВК поза Україною: як своєрідний «центр» – «сполучна ланка між Україною і країнами СНД, Європою та Азією».

Внутрішньопартійні процеси засвідчили трансформацію партії, збагнути суть якої до певної міри допомагає книга К. Чернецова «Крым бандитский: Крымская братва в борьбе за сферы влияния» [12], а також численні емпіричні дані, що свого часу були опубліковані в газеті ГУ МВС України в АРК «С места происшествия» та ін. Емпірика свідчать, що партія виступала своєрідною «прокладкою» між кримською владою і злочинним світом, і, відповідно, політичний режим, що склався в АРК, був інструментом задоволення своєрідного симбіозу політико- та економіко-кримінальних інтересів представників цього режиму. Партія була силою, яка прагнула стати єдиним «господарем» Криму: «не підпорядкувати державу, а стати державою».

Загалом, можна твердити, що усі *регіональні кримські партії були частинами складного механізму, який поєднував формальні (державні) і неформальні (часто – кримінальні) інститути*, кількість яких примножувалася, хоча час їхнього існування не відзначався тривалістю. Це твердження буде справедливим і до заснованої наприкінці 1993 р. «Народної партії Криму» на чолі з В. Межаком, В. Кличниковим, яка вже на початку 1995 р. припинила своє існування. Створений у 1993 р. «Союз в поддержку Республики Крым» на чолі з Я. Аптером, С. Куніциним у 1996 р. прийняв рішення про входження до української «партії влади» – Народно-демократичної партії. До початку 1997 р. на півострові свою роботу проводила Комуністична партія Криму (очільник Л. Грач), яка навесні 1997 р. трансформувалася у Кримську

організацію Комуністичної партії України. До того ж – 1997 року – регіональні інтереси обстоювали такі політичні сили, як Республіканська партія Криму (РПК; керівник Ю. Мешков, згодом С. Цеков, Б. Кізілов); Кримська партія соціальних гарантій (Ю. Токач, З. Фікс, В. Хрипунов) та «Русская партия Крыма» (С. Шувайніков).

«Русская партия Крыма», відкрито демонструючи сепаратистські наміри, у своїй програмі від 27 листопада 1993 р. [13] записала необхідність здобуття для Криму «самостійного державно-політичного статусу». При цьому документ закріплював механізм відокремлення від України – «договірним шляхом через визнання Україною відповідних прав і повноважень Республіки Крим і укладання необхідних угод між Кримом та Україною, Кримом та Росією».

У 1994 р. на півострові постали ще 12 політичних сил, які активно включилися у регіональний політичний процес. Християнсько-ліберальна партія Криму (ХЛПК; керівники – Є. Поданєв, М. Корчелава, згодом О. Рувльов) функціонувала всього кілька місяців. Характерно, що однією з її назв, урешті-решт, стала назва «партія розстріляних», підставою для появи якої стала смерть усіх вищеназваних осіб упродовж кількох тижнів чи місяців, оскільки їхні інтереси десь перепліталися, а десь суперечили інтересам злочинних угруповань півострова (зокрема, такого з них, як «Башмаки»). Це дало підстави для висновку про те, що «ХЛПК – не партія, а замаскований під політичну партію злочинний клан...», який намагався встановити свої правила гри (інститути), як і діяти відповідними для себе методами управління життям на півострові. Утім, й щодо інших кримських політико-кримінальних сил відзначалося, що «є немало партій, великих і малих, які організовані на авторитарних принципах і зі злочинною метою...» [12].

Трохи довше (до кінця зими 1996 р.) діяла Партія соціальної справедливості (очільник В. Коробов) та Спортивно-туристичний Союз (очільник М. Пліс), який припинив функціонування навесні 1996 р. Інші партії – Молодіжна партія Криму (О. Бодриченко), Аграрна партія Республіки Крим (І. Джемеріс, М. Рямбов), «Гражданский Конгресс Крыма» (В. Єрмаков, Ю. Сидорчук), Кримська партія міжнаціональної довіри (Б. Балаян), Демократична партія Криму (А. Філатов), Партія Криму «Християнсько-демократичний

Союз» (Е. Кульбах, М. Юров), Партія Зелених Республіки Крим (С. Орлов), Конституційно-демократична партія Криму (Д. Колупаєв), Партія слов'янської єдності (С. Кожевніков) – функціонували до весни 1997 р.

Показово, що після місцевих виборів 1995 р. кримські журналісти писали, що внаслідок підробки документів, декларацій про доходи, підкупу виборців та ін. до влади потрапило 44 особи, різною мірою пов'язані з кримінальними структурами, і, найперше, із угрупованнями «Сейлем» і «Казино» [12]. *Вибори легітимізували процес зрощення криміналітету й влади та подальше формування специфічного регіонального політичного режиму. Будучи уособленням політичної влади, представники партій мали (тим чи іншим способом) не лише можливість управляти регіоном на свій розсуд, але й доступ до державних коштів та їх використання відповідно до своїх корисливих інтересів.*

У 1996 р. на півострові постали ще 3 партії – Республіканська партія Криму «Росія» (І. Єрошкін), «Русское национальное единство» (В. Струкова), Кримська партія (В. Кравченко). Однак розгорнути легітимну діяльність вони не змогли з огляду на те, що процес розбудови політичних партій відбувався на основі кримського законодавства (і, зокрема, Закону «Про об'єднання громадян», що був ухвалений органами АРК у 1993 р.). Але 16 квітня 1996 р. Президент України Л. Кучма підписав Указ «Про зупинення дії Закону Автономної Республіки Крим "Про об'єднання громадян"» від 22 квітня 1993 р. № 290/а-1 (rb290a002-93) [14] як такого, що «не відповідає Конституції та законам України», оскільки він надавав право утворювати загальнокримські політичні партії (стаття 9) з їх легалізацією шляхом реєстрації Управлінням юстиції Ради Міністрів Автономної Республіки Крим (стаття 14). Такі норми суперечили Закону України від 16 червня 1992 р. № 2460-ХІІ «Про об'єднання громадян», яким було встановлено, що політичні партії в Україні могли утворюватися і діяти тільки зі всеукраїнським статусом (стаття 9) і підлягали обов'язковій реєстрації Міністерством юстиції України (стаття 14). Крім того, у президентському Указі наголошувалося, що «з прийняттям нової Конституції України взагалі відпала правова підстава» для

подальшої дії Закону АРК «Про об'єднання громадян», оскільки статтею 92 Конституції України було передбачено, що засади утворення і діяльності політичних партій визначаються виключно законами України. АРК ж, як одному з регіонів держави, повноважень у цій сфері не надано. Відповідно до Указу, усі кримські партії тим чи іншим способом припинили свою діяльність.

Щодо Донбаського регіону, то одним із перших міст на Сході України, де почало розгортатися громадсько-політичне життя, стало місто Донецьк. Зокрема, у вересні 1991 р. у місті відбувся Установчий з'їзд Ліберальної партії України, яку очолив бізнесмен І. Маркулов (директор ТНК «Атон»), а серед перших очільників (з 1996 р.) був В. Щербань (народний депутат Верховної Ради України II скликання, очільник Донецької обласної ради, Донецької, а згодом Сумської обласних державних адміністрацій). У грудні 1992 р. у Донецьку пройшов Установчий з'їзд Партії праці (ПП), до створення якої доклали зусиль майбутній Прем'єр-міністр України М. Азаров, В. Ландик (генеральний директор ВО «Електропобутмаш», ПРАТ «Норд») та ін. Показово, що на створення партії негативно відреагували проукраїнські сили в особі Української Консервативної Республіканської партії, заявивши, що у лавах Партії праці об'єдналися «найреакційніші директори-монополісти державних підприємств, що прагнуть зберегти адміністративно-командну систему, колоніальний режим і будь-що не допустити встановлення правової демократії і відродження української нації». *Таким чином, опонентами ПП було артикульовано своє бачення регіонального інтересу ПП.*

На теренах Донецька, області і – ширше – Донбасу на початку 1990-х років поширення набували такі рухи й громадські організації, як «Интердвижение Донбасса» (почало функціонувати з листопада 1990 р. на чолі з журналістом Д. Корніловим), «Движение за возрождение Донбасса», ін., які об'єднували активістів, опозиційно налаштованих до національно-демократичних сил. Дослідники «движення» зазначали, що воно із самого початку позиціонувало себе як своєрідну «анти-Україну», беручи на озброєння «шовіністичні забобони початку ХХ століття про штучний характер української нації, її культури і мови, як інспірованого «закордоном» проекту із розриву єдиного російського народу»; що

«донбаські сепаратисти робили подвійне заперечення – створюючи за мнимою аналогією штучний «антиукраїнський» проект. Брати Корнілови в своїх публікаціях виводили оригінальну генезу донбаської спільності, твердячи, що «концентрація промислових підприємств породжує особливий уклад життя» [15].

У сусідній Луганщині лідер «Народного руху Луганщини» В. Чекер ще наприкінці 1990 р. зазначав, що «наш рух виступає за автономію в рамках України, звісно, якщо республіка підпише союзний договір. А якщо цього не відбудеться, тоді мова може йти лише про перехід в юрисдикцію РСФСР» [16]. Ці вищеописані утворення стали тим середовищем, в якому вподальшому почали формуватися політичні партії. Так, у травні 1992 р. у Донецьку представники низки організацій (зокрема, «Демократического Донбасса», «Движения демократических реформ», «Выборов-89», Ліберальної партії України) створили Громадянський конгрес України (ГКУ). За зізнанням відставного генерала КДБ О. Калугіна, «интердвижения» були інспіровані советськими спецслужбами [15]. Серед активістів вищеназваних організацій були такі персони, як М. Азаров, О. Базилюк, В. Мещеряков, М. Рагозін, П. Хаймович, Д. Корнілов, О. Лузан, В. Карабулін, В. Терехов та ін.

Отже, можна твердити, що регіональні політичні сили були зорієнтовані на Росію і мислилися їхніми керівниками як антиукраїнський проект.

Мін'юст відмовився реєструвати ГКУ як «блок партій» – Партії труда і «Гражданского союза» – та громадських організацій. Утім, після дистанціювання від нього Ліберальної партії і Партії Праці (згодом – Партія труда) ГКУ у 1993 р. був зареєстрований як політична партія. Серед ключових ідейних настанов ГКУ – ідея федеративно-земельного устрою України, проросійськість і антизахідництво, які віддзеркалилися у задекларованій стратегічній меті партії – «відновлення національної, духовної, економічної й історичної єдності України, Білорусі і Росії», оскільки, як стверджувалося, «без такої єдності український народ приречений на неминучу економічну, політичну і національну катастрофу, а Україна – до втрати своєї незалежності і перетворення в колоніальний придаток Заходу». ГКУ виступив за укладання угод України з Росією щодо уможливлення інституту подвійного

громадянства, фактичної нероздільності українсько-російського інформаційного простору (зокрема, через збереження у повному обсязі російських телепередач), надання російській статусу другої державної мови тощо.

ГКУ виступив ініціатором проведення всеукраїнської акції «За Союз» (1993), ратував за створення Євразійського союзу (на базі СНД).

У квітні 1995 р. ГКУ об'єднався з Республіканською партією Криму. Прикметною особливістю діяльності партії стало проведення у 1996 р. у Києві під її егідою Конгресу російських організацій України. У 1998 р., згідно з рішеннями VIII з'їзду ГКУ, що відбувся у квітні 1998 р. в Донецьку, партію було перейменовано на Слов'янська партія, очільником якої став О. Базилюк.

Таким чином, регіональні партії (у значній своїй частині) поставали як ідеологічні, демонструючи як домінуючу про-російську ідентичність, яка, втім, мімікрувала, позначаючи свою суть то як «демократичну» і «ліберальну», то заявляла про євразійську прихильність, то російську, то, зрештою, слов'янську.

Після заборони у 1993 р. Компартії України (реєстраційний номер 107) Донецьк став у червні того самого року місцем проведення другого етапу Всеукраїнської конференції комуністів, яка була конституювана як «відновлювальний з'їзд» КПУ і на якій й було створено Комуністичну партію України (зарєстровану у жовтні 1993 року Міністерством юстиції України за номером 505). Робота, спрямована на створення КПУ, велася під егідою другого секретаря Донецького обкому Компартії України (реєстраційний номер 107) П. Симоненка. Таким чином, Донеччина стала «батьківщиною комунізму» в незалежній Україні.

У другій половині 1990-х років партогенез в умовах Донеччини набував нових ознак. Поряд зі слов'янськістю, комунізмом, вдаваним лібералізмом про себе заявили ідеї регіоналізму й – закцентую окремо – мусульманських інтересів. Результатом цього стало постановня у 1997 р. Партії регіонального відродження України (ПРВУ) на чолі з В. Рибаким (який був головою Донецької міської ради, міським головою Донецька) і Партії мусульман України (ПМУ, установча конференція якої відбулася наприкінці вересня 1997 р., а перший з'їзд – у листопаді), очіль-

ником якої став Р. Брагін (гендиректор СП «Турбо-Дон», голова мусульманської громади м. Донецька, голова президії Духовного центру мусульман України, брат кримінального авторитета Аліка Грека – Ахатя Брагіна).

Аналізуючи факт постановня ПРВУ та ПМУ й процес розгортання їх діяльності, варто взяти до уваги три моменти:

– у ситуації, коли духовні практики не могли утримати в єдності той чи інший прошарок, не забезпечували реалізацію інтересів лідерів регіональних релігійних громад, останні вдавалися до створення і використання інших механізмів і, зокрема, партійно-політичних. Релігійна ідентичність ставала підставою для створення регіональної політичної партії;

– факт створення ПМУ і Партії регіонального відродження України є аргументом на користь твердження про несконсолідованість еліти Донеччини (Донбасу) всередині 1990-х: у регіоні відбувався процес своєрідного «об'єднання за інтересами».

Ще один тогочасний регіон, що вартий уваги, – Харківщина, де у липні 1993 р. відбувся Установчий з'їзд Партії слов'янської єдності (№510), що була зареєстрована Мін'юстом України у жовтні 1993 р. Партія проголосила необхідність федералізації України, запровадження подвійного громадянства (для мешканців слов'янських держав, що постали на пострадянському просторі), утворення союзу України, Росії, Білорусі та Казахстану, у межах якого функціонуватиме єдине законодавство, грошова система, спільна армія, узгодженою буде зовнішня політика. Дух слов'янського патріотизму, відданість православної вірі, багатоукладність економіки з переважанням соціалістичного способу ведення господарства, земля у суспільній власності, антинатовський настрой були провідними ідейними орієнтирами ПССУ. Застерігаючи від підпорядкованості «швидкозростаючій іудео-протестантській цивілізації, яка спирається на політико-економічну міць першої масонської псевдоімперії – США, яка експлуатує інші народи та їх ресурси», програма партії закликала до побудови «своєї Слов'янської цивілізації».

З моменту утворення у партії не було ідейної єдності: поряд з помірковано налаштованими членами, які виступали проти розпалювання міжнаціональної ворожнечі, діяла «ультранационалістич-

на російська група» О. Бахтіярова. О. Бахтіяров називав ПССУ «російською партією в Україні» і «головною силою серед про-російськи орієнтованих політичних організацій в Україні» та наголошував, що «ми стоїмо не просто за повернення України Росії, а за відновлення Російської імперії у цілому»; «наше завдання – ...створення звільненої території. ...Якщо таке станеся, звідси почнеться відновлення євразійської цілісності. Євразійські сили уже починають кипіти, і залишається відвоювати шматок землі, який можна було б захищати». Таким «підпороговим» утворенням, готовим до виконання згаданої місії, було Придністров'я, ...таким «підпороговим» утворенням залишається Абхазія. Залежно від позиції нинішнього президента Криму, таким утворенням може стати Крим. До того ж, якщо зміни відбудуться у Києві, то у разі збереження ядерного озброєння Україна зможе бути більшою загрозою мондіалізму, зіставною уже не з Придністров'ям, а...з Іраком. Запевняю Вас, що всі складні технічні питання, пов'язані зі збереженням, управлінням ядерними силами будуть розв'язані хоча б тому, що, якщо антимондіалістські сили переможуть в Україні, туди хлинуть спеціалісти із Росії».

Ще одним регіоном, в якому відбулося становлення регіональної партії – однієї з найбільш впливових (на тлі інших регіональних політсил), *оскільки вона була підтримувана центральною київською владою*, стала Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Громада» на чолі з П. Лазаренком, що була зареєстрована Мін'юстом України у березні 1994 р. (№551). Партія стала одним із найбільш значущих інструментів управління в руках своєрідного «власника» Дніпропетровського регіону П. Лазаренка – Представника Президента України (березень 1992 р. – лютий 1995 р.), голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації (липень 1995 р. – травень 1996 р.), голови Дніпропетровської обласної ради (червень 1994 р. – травень 1998 р.), голови Дніпропетровського обласного виконавчого комітету (червень 1996 р. – травень 1997 р.), Прем'єр-міністра України (травень 1996 р. – липень 1997 р.), корупціонера, який спромігся створити на Дніпропетровщині досить потужний регіональний режим.

Події 1996–1997 рр. (і, зокрема, заборона діяльності регіональних кримських партій, створення на Донбасі Партії регіонального

відродження України, про що йтиметься далі, та ін.) дозволяють розглядати 1997 р. як закінчення першого та початок *другого періоду* у розвитку регіональних партій, верхню межу якого позначимо 2003 р.

Початок періоду ознаменувався прикметними змінами: із запровадженням в Україні змішаної системи виборів, партія мала стати інструментом входження у владу. Простежимо зміни партійного представництва у Верховній Раді України на прикладі зміни партійності представників від міста Донецька. Тож, якщо до Верховної Ради України I скликання (1990–1994) обрані від Донецька були комуністами, а обрані до українського парламенту II скликання (1994–1998) представляли не лише комуністів (Б. Кожевніков, А. Писаренко), але ще й Партію праці (М. Азаров), Громадянський конгрес України (Ю. Болдирев), СПУ (С. Кіяшко) та низку безпартійних (В. Ампілогова, Г. Васильєва, Ю. Звягільського та В. Ландика), то до Верховної Ради України III (1998–2002) скликання у загальнодержавному багатомандатному округу виборці Донецька хоча й підтримали КПУ (якій вдалося здобути всього 84 депутатські мандати), але партійна ідентичність обраних у виборчих округах міста урізноманітнілася: Ю. Звягільський залишався позапартійним, А. Писаренко – членом КПУ, а В. Рибак, як й І. Юшко, представляв новостворену Партію регіонального відродження України – майбутню ПАРТІЮ РЕГІОНІВ; В. Щербань був членом ЛПУ, а Р. Богатирьова, що прийшла йому на зміну у 2000 р. – членом ХДПУ, що засвідчило подальшу партійну диференціацію претендентів на парламентський мандат і відгук електорату Донецька на «пропозицію» партій, які поставали за межами Донбасу. Усі депутати-представники Донецька у Верховній Раді України III скликання, окрім В. Щербаня, увійшли до парламентської фракції «Регіони України» (В. Щербань був членом групи «Незалежні»). *Таким чином, регіоналізм продовжив свою інституціоналізацію, відтепер – на рівні парламенту.*

Спроба Партії мусульман України у 1998 р. потрапити до Верховної Ради виявилася невдалою: серед 30 партій і виборчих блоків партій, які взяли участь у виборчих перегонах, ПМУ за результатами голосування посіла 28-ме місце. Партію підтримали лише 52 613 виборців, або 0,19%) Утім, ПМУ як «релігійно-

політичне об'єднання» виявилася ненадійним інструментом не лише для входження у владу, але й консолідації мусульман. Уже наприкінці 1998 р. у партії стався розкол, наслідком чого стало утворення паралельної структури з аналогічною назвою, у появі якої провідну роль відіграв генерал-майор Ф. Ачкурін із Запоріжжя. (Розкол вдалося подолати у 2003 р., коли відбувся третій партійний з'їзд, на якому очільником було обрано Р. Брагіна, а його заступником кримського татарина Н. Селімова).

З кінця 1997 р. до початку 2001 р. у Донецьку знаходилася штаб-квартира Партії солідарності України (№959), лідерами якої були обрані О. Болдирев та О. Ізмалков. Партія виступала за збереження культурних і духовних зв'язків зі «слов'янськими народами», повноцінну інтеграцію України до СНД. Показово, що на II з'їзді партії – у липні 2000 р., який відбувся у Києві, головою партії було обрано майбутнього Президента України П. Порошенка. Під його керівництвом восени відбувся III з'їзд партії, який ухвалив рішення про реорганізацію політичної сили шляхом приєднання її до Партії регіонального відродження України (згодом – ПАРТІЯ РЕГІОНІВ). Аналогічне рішення було ухвалене і на VI з'їзді Партії труда (липень 2000 р.), про яку йшлося вище, що стало свідченням пошуку регіональними елітами спільних інтересів, «точок дотику» у переддень виборів до Верховної Ради України 2002 р.

Першою регіональною політичною силою, яка спромоглася подолати на виборах до Верховної Ради України III скликання (1998–2002) виборчий бар'єр, набравши 4,67% голосів виборців та отримавши, відповідно, 16 депутатських мандатів, стала Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Громада». Серед 30 претендентів на мандати (партій і блоків партій) вона увійшла до вісімки переможців, посівши у своєрідному «рейтингу переможців» 6-те місце та здобувши 16 мандатів. Про регіональність (регіональну обмеженість) партії зі статусом «всеукраїнського об'єднання» говорить той факт, що саме Дніпропетровщина (серед тодішніх 27 українських регіонів) віддала політичній силі 35,34% голосів на підтримку. Другий результат ВО «Громада» здобула на Кіровоградщині – 6,27% голосів виборців, третій – на Херсонщині, де партію підтримали 4,94% виборців. Найменшою підтримкою партія користувалася у виборців Львівщини, де на підтримку політ-

сили висловилися 0,90% виборців, що по-своєму додає аргументів на користь твердження регіонального характеру політичної сили.

Тобто можна говорити, що другий період створення і функціонування регіональних партій засвідчив появу нових тенденцій: змішана система виборів, з одного боку, підштовхувала еліти з регіонів до об'єднання з метою входження у центральні структури влади, а з іншого, час засвідчив, що, маючи підтримку, найперше, Президента України, регіональний лідер виявився спроможним не лише стати Прем'єр-міністром країни, але й, зберігаючи вплив на «свій» регіон, Дніпропетровщину, піднести партію на всеукраїнський рівень не лише «назвою» («всеукраїнське об'єднання»), але й через введення представників політичної сили до Верховної Ради України.

Нові можливості для політичних сил посприяли підняттю нової хвилі регіонального партійного будівництва. Тож у 1998 р. у Донецьку пройшов Установчий з'їзд Політичної партії «Єдина Київська Русь» (діяла до 2003 р.). Політичну силу очолив голова ради федерації профспілок працівників підприємницького сектору «Солідарність» Ю. Пивоваров. Ця партія, хоч і була зареєстрована згідно із українським законодавством, утім, діяла поза правовим полем, на що, зокрема, вказував у квітні 2003 р. міністр юстиції України О. Лавринович (див.: [17]). *Партія була однією з тих регіональних політичних сил, які, маніпулюючи історичними фактами та свідомістю представників українського електорату, фактично віддзеркалювала інтереси проросійськи налаштованих українських громадян.*

Донецьк у січні 2000 р. став місцем створення Всеукраїнської партії Миру і Єдності (ВПМЕ), що була зареєстрована Міністерством юстиції України на чолі з Л. Янковською (№1418). Серед програмних вимог партії – «відновлення єдиного економічного простору на території колишнього СРСР», антинатовські та проросійські вимоги і, зокрема, надання російській мові статусу державної. Партія ратувала за «слов'янську єдність», православ'я та ін. Згодом ВПМЕ стала тією партією, на базі якої після низки перейменувань (у 2013 р. – на Політична партія «Національний Альянс свободи та Українського Патріотизму «НАСТУП», а восени 2014 р. – на ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА») на

початку 2015 р. (за даними сайту Мін'юсту України) постала ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ». Показово, що для аналізу механізму перетворення однієї з регіональних проросійських партій в Україні в партію Президента України, у «партію влади», даних бракує. Утім, можна припустити, що, як і в інших подібних випадках (перейменування політичних сил), процес зміни назви партії та її керівництва був позбавлений достатньої для суспільства прозорості.

Однією з особливостей другого етапу розбудови партій з домінуючим регіональним інтересом було те, що розширювалася географія їх постання. Так, своєрідною базою для функціонування регіональних політичних сил стала Луганщина. Безпосередньо у Луганську навесні 2001 р. була створена і у березні зареєстрована Комуністична партія робітників і селян (КПРС; №1604) на чолі з О. Яковенком. Партія виступала за відродження СРСР, совєтської влади і соціалізму.

Щодо АРК, то після заборони регіональних партій, у березні 1997 р., у м. Сімферополі (за деякими даними – на базі забороненої Кримської партії) постала Партія «Союз» на чолі зі С. Савченком, яка була зареєстрована Міністерством юстиції України у червні (№867) як всеукраїнська. Партія прямо декларувала свій регіональний інтерес та обстоювала ідею федералізації України.

Помітним явищем на шляху розвитку регіональних (чи тих, які тяжіли до культивування ідеології регіоналізму в політичному просторі України) політичних сил, їхньої співпраці у прагненні протистояти центральній владі на зламі ХХ–ХХІ ст. стала спроба (зокрема, у липні – листопаді 2000 р.) об'єднання п'яти партій – Партії солідарності України, Партії труда, Всеукраїнської Партії Пенсіонерів, Політичної партії «За красиву Україну» та Партії регіонального відродження України. Її наслідком стала поява Партії регіонального відродження «Трудова солідарність України». Проголошуючи свідому консолідацію ресурсів п'яти суб'єктів, новопостала політична сила, утім, у юридичному сенсі не була «об'єднанням», а лише «приєднанням» до Партії регіонального відродження України, що з березня 2001 р. стала називатися ПАРТІЯ РЕГІОНІВ (див. про це детальніше: [18, с.34–35]). *Тобто ознакою початку ХХІ століття (і другого періоду розвит-*

ку регіональних політичних партій) стало формування потужної політичної сили, що акцентувала самою своєю назвою регіоналізм. Інша прикметна характеристика: 4 з 5 партій, що заявили про «об'єднання», сформувалися на теренах Донецька (Партія солідарності України, Партія труда та Партії регіонального відродження України) та Дніпропетровська («Політична партія «За красиву Україну»). Крім того, очільниками 3 партій були бізнесмени – майбутній 5-й Президент України П. Порошенко, майбутній мер Києва Л. Черновецький та В. Ландик, які у просуванні до вершин влади ставку робили на «інструмент» під назвою регіоналізм.

Зверну увагу: на 1 січня 2001 р. Мін'юстом України було зареєстровано 109 політичних партій, з яких лише 12 мали легалізовані осередки в усіх регіонах України, 18 партій не мали жодного обласного осередку (тобто були локальними), 12 політсил, за даними державного реєстратора, не мали жодного осередку. При цьому діяльність цілої низки партій обмежувалася більшою чи меншою кількістю регіонів. Тобто вони у певному сенсі були регіональними.

Таку ситуацію мав врегулювати Закон України «Про політичні партії в Україні», ухвалений у квітні 2001 р., який не просто дав визначення поняття «політична партія», але й закріпив вимоги до їх створення, та рішення Верховного Суду України, який (після перевірки політсил, що проводилася Мін'юстом України, починаючи з березня 2003 р.) анулював реєстраційні свідоцтва 28 партій. У тому числі – кримської Партії економічного відродження; Партії комуністів (більшовиків) України, штаб-квартира якої знаходилася у м. Дніпропетровську; створеної у смт Межова Дніпропетровської області Партії національного врятування України; Партії слов'янської єдності України (м. Київ) та ін. Така увага держави до політичних сил зумовила не просто припинення функціонування слабких і малозначущих партій, але цим було завдано своєрідного удару по регіоналізму.

З іншого боку, регіоналізм був своїм способом визнаний центральною владою і, зокрема, Президентом Л. Кучмою, який, сподіваючись на те, що все тримає під контролем та з врахуванням високої активності опозиційних до нього сил (що проявилася,

зокрема, під час акції «Україна без Кучми!»), підтримав на парламентських виборах 2002 р. «пропрезидентський блок», чи, як сам згодом охарактеризував – «партію влади» [19, с. 464] – Виборчий блок політичних партій «За Єдину Україну!», до якого, окрім Аграрної партії України, Народно-демократичної партії, Партії промисловців і підприємців України та Політичної партії «Трудова Україна», увійшла ПАРТІЯ РЕГІОНІВ. За результатами голосування блок, здобувши підтримку 11,77% виборців, посів третє місце серед шести переможців перегонів. Примітний момент: найбільшу підтримку, за даними ЦВК, блок здобув у базовій для «регіоналів» Донецькій (36,83% голосів виборців) області. Друга у своєрідному рейтингу область, яка підтримала пропрезидентський блок (із результатом удвічі меншим) – Сумська (17,05%). А далі йшли інші області Сходу і Півдня України – Харківська (15,38%), Луганська (14,38%), Одеська (14,37%), Миколаївська (14,14%) області.

Оцінюючи внесок Донеччини у перемогу пропрезидентського блоку, один із інтернет-ресурсів писав: «Донецька область стала єдиним регіоном у країні, де «Єда» узяла більшість голосів і фактично забезпечила блоку непоганий результат на виборах. Тобто донецьке обласне керівництво вчергове довело Кучмі, що може вирішити будь-яке питання» (цит. за: [20, с. 282]).

Заговоривши на виборах (зокрема, у передвиборчій програмі) про «Україну регіонів», про необхідність створення у Верховній Раді України для представників регіонів другої палати, пропрезидентський Виборчий блок політичних партій «За Єдину Україну!» (разом із Л. Кучмою) створив ґрунт для розширення спектра специфічних бажань регіональної еліти. Україні на початку XXI століття була «задана програма» – емансипація регіонів, а відповідно, й емансипація регіональних політичних режимів.

Крім регіоналізму, на який по-своєму спирався Президент, був й інший його вид: відверто проросійський, який заявив про себе на виборах 2002 р. створенням Виборчого блоку політичних партій «Руський блок», який загалом здобув підтримку 0,73% виборців. При цьому найбільшу прихильність, за даними ЦВК, блоку засвідчили виборці м. Севастополя (8,83%), АР Крим (4,76%),

Луганської (2,0%), Харківської (0,77%), Запорізької (0,77%), Дніпропетровської (0,75%) та Одеської (0,75%) областей.

Характерною рисою *третього періоду* становлення регіональних партій, хронологічні межі якого охоплюють період з кінця 2003 до початку 2014 рр., була, найперше, поява нових механізмів їх оформлення:

– партія ставала фактично регіональною внаслідок зміни програмних документів, керівництва, місця знаходження штаб-квартири. Яскравий приклад – Партія «Родина», яка постала у листопаді 1999 р. як «Партія «Нова генерація України» (№1277) на чолі з Ю. Мірошніченком, та, долаючи кризи, у 2006 р. трансформувалася у Прогресивно-демократичну партію України, а у 2008 р. – власне, у Партію «РОДИНА», яку очолив І. Марков. Партія змінила не лише назву, але й статут, програму, ідеологічну платформу діяльності, як і місце перебування своєї штаб-квартири, яка перемістилася до Одеси. Політична сила почала культивувати ідею федералізації України, закликати до інтеграції України з Росією, Білоруссю та Казахстаном, за визнання російської мови другою державною;

– авторитетний чиновник, що працював у регіоні (наприклад, очільник облдержадміністрації), концентруючи в своїх руках адмінресурс, за його допомогою розгортав мережу структур конкретної партії. Уособленням цього чиновництва можна розглядати, наприклад, очільника Київської обласної державної адміністрації (вересень 1996 – січень 2005 рр.) А. Засуху, дружина якого – Т. Засуха – була народним депутатом та у період з липня 2004 р. до осені 2005 р. главою Селянської партії України.

Виключно на рівні області та районів працювала, приміром, Ліберальна партія на чолі з головою Сумської державної адміністрації (впродовж березня 1999 р. – січня 2005 р.), народним депутатом Верховної Ради України II–IV скликань В. Щербанем.

Фактично регіональними (а, точніше, субрегіональними) були «етнічні партії», що постали після «помаранчевої революції» на Закарпатті – «КМКС» Партія угорців України (зареєстрована у лютому 2005 р., №108-п.п., м. Ужгород) та Демократична партія угорців України (зареєстрована у березні 2005 р., №117-п.п., м. Берегове).

Говорячи про регіональні партії, варто звернутися до досвіду юридичних організацій, які створювали (або допомагали у створенні), а потім і продавали утворення з назвою «політична партія». Так, за твердженням сайта адвокатської фірми «Аронович і Партнери», існували/існують «абсолютно реальні політичні сили, які фактично є регіональними партіями» [21]. До цих, останніх, фахівці фірми зараховували, зокрема, такі політичні сили, як Українська партія «Єдність» (зареєстрована у 2000 р.), Українська морська партія Сергія Ківалова (зареєстрована у 2001 р.), Політична партія «Сила і Честь» (зареєстрована у 2004 р.), Політична партія «Совість України» (зареєстрована у 2005 р.), Політична партія «Україна Майбутнього» (зареєстрована у 2008 р.), Політична партія «Об'єднання «САМОПОМІЧ» (зареєстрована у 2012 р.) та ін. Аргумент на користь їхньої регіональності: незважаючи на місце реєстрації партії (наприклад, Київ, Одеса чи Дніпропетровськ), ці політичні сили не розгорнули роботу у межах всієї держави, але зосереджують свою роботу в одній-двох областях. Мета їхньої діяльності, за твердженням згаданого інтернет-ресурсу – підзаробити під час виборчих кампаній, співпрацюючи із великими партіями: через технічні партії у виборчі комісії є можливість «завести» своїх людей з метою отримання у комісії більшості.

Крім названих партій, варто пригадати й дві інші політичні сили. Перша з них постала у жовтні 2008 р. як Політична партія «Рідне місто» (зареєстрована у квітні 2009 р., №172-п.п., голова – О. Ковалюк). «Рідним містом» для партії стало місто Житомир, де й знаходилася штаб-квартира політичної сили. (Нині партію очолює В. Лисий, місце реєстрації – Київ). Друга партія з'явилася у травні 2010 р. унаслідок перейменування Громадянської партії України (зареєстрована у жовтні 2008 р., №159-п.п., голова – М. Катунін) і першою в Україні у своїй назві наголосила свою субрегіональну «прив'язку» – Політична партія «Кияни передусім!», незмінним очільником якої став і залишається до сьогодні М. Матухно.

Важливим чинником, який справив значний вплив на розвиток і зміцнення домінантної з-поміж регіональних партій – ПАРТІЮ РЕГІОНІВ, був перехід до пропорційної системи виборів. Серед передвиборчих гасел регіоналів, з якими вони йшли

на вибори до Верховної Ради України у 2006 р., як свідчила передвиборча програма партії «Добробут народу! Владу – регіонам!» (затверджена 3 грудня 2005 р. рішенням VIII позачергового з'їзду ПАРТІЇ РЕГІОНІВ), – гасла «Децентралізація влади і збільшення прав регіонів» та «Поступово реалізуємо федеративний принцип державного устрою». Утім, на позачергових виборах у 2007 р. до українського парламенту партійна програма «Стабільність і добробут» (4 серпня 2007 р. X з'їздом ПАРТІЇ РЕГІОНІВ) уже не містила згаданих гасел. Утім, під час і виборів 2006 р., і позачергових 2007 р. регіонали здобули, як свідчили підрахунки ЦВК, найбільшу підтримку виборців, відповідно, 32,14% та 34,37% голосів. Тріумфально закінчилися для ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і парламентські вибори 2012 р.: регіонали здобули підтримку 30,00% виборців. (Про технології підкорення виборчих округів та підкуп населення ПАРТІСІЮ РЕГІОНІВ див. детальніше: [22, с. 41–84]). Безумовним здобутком партії стала перемога на президентських виборах її представника В. Януковича, що забезпечило в подальшому «підкорення регіонів» вихідцями з Донбасу.

Регіоналізм заявляв про себе й іншим способом. Так, під час парламентських виборів у 2006 р. серед претендентів на депутатські мандати були учасники Виборчого блоку політичних партій «ЗА СОЮЗ» (у складі Партії «Соціалістична Україна», Партії «Союз», Політичної партії «Вітчизна» та Слов'янської партії), який, за результатами голосування, спромігся на підтримку 0,20% виборців. Під час позачергових парламентських виборів 2007 р. про претензії на владу регіональних еліт засвідчила поява сили з назвою Виборчий блок Людмили Супрун – Український регіональний актив (УРА), який, утім, спромігся набрати лише 0,34% голосів. Крім УРА, ще одним блоком, учасники якого відображали певні регіональні інтереси, став Виборчий блок політичних партій «КУЧМА» (Конституція – Україна – Честь – Мир – Антифашизм), до якого увійшли Партія «Союз» та Політична партія «Всеукраїнське об'єднання «ЦЕНТР», що здобув 0,10% голосів виборців. Таким чином, у «післяпомаранчевий період» кількість політичних сил, що так чи інакше представляли інтереси регіональних еліт, претендуючи на центральну владу, зростала. У «своїх» же регіонах

люди-прихильники «регіоналізму» такою владою вже давно були (див. про це детальніше: [22]), організуючи життя в регіоні за власноруч розробленими лекалами (про що свідчить, наприклад, низка публікацій на різноманітних інтернет-ресурсах: «Єфремов: історія найбільш впливового луганчанина» [23], «Регіональні князі» [24], «ОРД: Донеччина: регіональні князі та королі (Список)» [25], «Вотчина Добкіна–Кернеса. Аналіз передвиборчої ситуації в Харкові» [26], «Закарпаття – вотчина Балогі?» [27] та ін.)

2014 р. можна розглядати як початок *четвертого періоду* у розвитку регіональних політичних сил. Найпершою його особливістю стало припинення діяльності кількох регіональних партій, котрі виявили свій сепаратистський потенціал. Зокрема, у вересні 2014 р. було припинено діяльність політичної сили, штаб-квартира якої розміщувалася у м. Сімферополі Автономної Республіки Крим – Політичної партії «Руська єдність» на чолі із російським найманцем С. Аксьоновим. У березні 2015 р. там же було анульовано свідоцтво ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «КОМУНІСТИЧНА МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ» (zareestrovana у грудні 2013 р., №221-п.п., очільник Ю. Аксютін), у червні – Політичної партії «Українська сила» (zareestrovana у липні 2014 р., №239-п.п.), штаб-квартира якої розміщувалася в Донецьку.

Іншою особливістю періоду стало те, що в нових умовах (що швидко змінювалися у зв'язку із Революцією Гідності, втечею українського Президента до сусідньої держави, агресії Росії проти України та ін.) почали з'являтися партії, які чітко декларували у назві свою регіональну прив'язку. Так, у серпні 2014 р. у Львові була zareestrovana Політична партія «Українська Галицька партія» (№245-п.п.). У липні 2015 р. чи не першою про свої регіональні вподобання заявило Всеукраїнське об'єднання «ЧЕРКАЩАНИ» на чолі із А. Семиногою, що постало як наслідок перейменування «старої» партії – ХДПУ.

У тому ж – 2015-му – році подібних регіональних політичних сил з'явилося ще три:

– всередині 2015 р. унаслідок перейменування Політичної партії «Народна трибуна» (zareestrovana у січні 2015 р. на чолі з В. Гоцуляк; №261-п.п.) постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ» на чолі з А. Смольяніновим;

– унаслідок перейменування ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «ВСЕ-УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ «СИЛА ЄДНОСТІ» (зареєстрована у березні 2015 р. на чолі з Л. Шевченко; № 294-п.п.) постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ХЕРСОНЦІ», яку очолила В. Мищенко;

– Політична партія «За Європейську Україну» (зареєстрована у вересні 2015 р. на чолі з Р. Булигою; №321-п.п.) після перейменування стала називатися Політична партія «Патріоти Волині», а її очільником став В. Гриньов.

На відміну від Всеукраїнського об'єднання «ЧЕРКАЩАНИ», усі три партії, демонструючи свою регіональну спрямованість, постали внаслідок перейменування «молодих» партій, зареєстрованих у тому ж таки 2015 р. Утім, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ» через рік після ребрендингу (у 2016 р.) вчергове змінила назву – на ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «УКРАЇНСЬКА СТРАТЕГІЯ», очільником якої став П. Яблонський. Тобто «регіональний ухил» був у назві партії, за задумом її творців, короткотерміновим. Утім, після «зникнення» однієї «вінницької стратегії» постала інша: ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «НЕЗАЛЕЖНА Україна», зареєстрована у грудні 2015 р. (№ 334-п.п.) на чолі з О. Тарасюк, що була перейменована у ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ». Її очільником став А. Дучинський. Ситуація внесла сум'яття в уми вінничан, які задумалися, за яку «стратегію» вони голосували на місцевих виборах 2015 р. (див. про це: [28]) і кому була потрібна маніпуляція з двома «вінницькими стратегіями».

У жовтні 2015 р. Мін'юст зареєстрував ще одну партію «місцевого київського – інтересу», якою стала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «МИ – КИЯНИ» (№325-п.п., очільник В. Каюк), а в Черкасах у січні 2016 р. – ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ «ЗА РІДНЕ МІСТО» (№355-п.п.) на чолі з О. Осташовим.

У 2016 р. регіональний інтерес задекларували одесити, внаслідок чого постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ОДЕСЬКА ПАРТІЯ» (зареєстрована у лютому 2016 р., № 369-п.п., очільниця – Є. Кобизева). Показово, що місцезнаходження партії – місто Київ. Процеси в партії призвели до її швидкого перейменування на ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ОДЕСЬКА ПАРТІЯ ДМИТРА ГОЛУБОВА» (на початок 2018 р. партію очолює І. Мочарська).

Регіональні інтереси «зчитувалися» не лише безпосередньо із назв партій. Фактично регіональною політичною силою, наприклад, в Одесі (зокрема, перед виборами 2015 р.) виступала, як зазначали аналітики у 2017 р., «муніципальна» партія мера «південної пальміри» Г. Труханова Політична партія «ДОВІРЯЙ ДІЛАМ», і додавали, що Одеса – місто, в якому діє «найбільше регіональних партій, до яких відносили, наприклад, Партію пенсіонерів України (на чолі з Ф. Петросяном), Партію «РОДИНА» (очільник І. Марков), Політичну партію «Блок Геннадія Чекіти "За справедливість"» і, звісно, Українську морську партію Сергія Ківалова [29].

Говорячи про регіональність тієї чи іншої політичної сили, не беру до уваги місце її реєстрації, оскільки нині місцем реєстрації низки таких партій (як, наприклад, у випадку Єдиного Центру чи Всеукраїнського об'єднання «ЧЕРКАЩАНИ», про які йтиметься далі) є Київ. Натомість своєрідним тестом на регіоналізм для політичних партій стане аналіз результатів місцевих виборів 2015 р. За *критерії регіоналізму* у цьому «тесті» візьмемо такі:

– висунення партіями під час місцевих виборів 2015 р. кандидатів на депутатські мандати лише в 1–2 обласних радах (із 22 регіонів, в яких проводилися вибори);

– здобуття депутатських мандатів до облради.

Найяскравішим прикладом регіональних партій під час місцевих виборів 2015 р., на мою думку, можна вважати 2 політичні сили. Перша – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ЗА КОНКРЕТНІ СПРАВИ», яка була зареєстрована Мін'юстом України у березні 2015 р. (№291-п.п.) у м. Хмельницькому на чолі зі співголовами – А. Шиньковичем, О. та Г. Герегами. За даними ЦВК, серед 58 партій, які претендували на мандати у 22 регіонах України, «партія Герег» брала участь *тільки* у виборах на Хмельниччині і серед безпосередніх 14 партій-учасниць перегонів до обласної ради здобула найбільше депутатських мандатів – 19, обійшовши «партію влади» – ПАРТІЮ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРІСТЬ», яка посіла друге місце, здобувши 17 мандатів.

Другий блискучий приклад регіональної партії (на момент виборів 2015 р.) – політична сила Єдиний Центр (очільник В. Балага). Партія претендувала на депутатські мандати у двох

облрадах – Закарпатській та Львівській. За результатами голосування у Закарпатській обласній раді Єдиний Центр здобув 19 мандатів, також випередивши «партію влади», яка отримала 15 мандатів.

Таким чином, політичні амбіції ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «ЗА КОНКРЕТНІ СПРАВИ» та Єдиного Центру обмежувалися одним-двома регіонами, в яких вони не тільки здобули однозначну перемогу, але й обійшли «партію влади»

Беззаперечною регіональною партією показало себе Всеукраїнське об'єднання «ЧЕРКАЩАНИ», яке також брало участь у виборах *тільки* в одному регіоні, власне, Черкащині, і, здобувши 16 мандатів і посівши у рейтингу друге місце, пропустила вперед лише «партію влади» (яка, відповідно, здобула 18 мандатів і посіла перше місце). Аналогічна ситуація із Політичною партією «ДОВІРЯЙ ДІЛАМ», яка під час виборів до Одеської обласної ради здобула 12 мандатів, поступившись Політичній Партії «Опозиційний блок», яка отримала 23 мандати, та ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ», підтримка виборцями якої забезпечила здобуття 22 мандатів. У цьому ряду варто назвати і таку політичну силу, як «КМКС» Партія угорців України, що брала участь у виборах до Закарпатської обласної ради і внаслідок електоральної підтримки за результатами голосування посіла 4-те місце й, здобувши 8 мандатів, пропустила вперед «регіональну партію влади» Єдиний Центр, всеукраїнську «партію влади» ПАРТІЮ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ», Партію «Відродження» (для якої своєрідними базовими регіонами стала Харківщина та Сумщина, в яких вона на виборах до обласних рад посіла, відповідно, 1-ше та 2-ге місця).

Зрештою, назву ще 8 партій, регіональний характер яких засвідчили місцеві вибори 2015 р. Серед них – Народна Партія (лідер В. Литвин), яка деградувала до рівня регіональної: її представники, взявши участь лише у виборах до Житомирської та Одеської обласних рад, посіли на Житомирщині серед учасників перегонів 6-те місце і здобули 4 мандати. Аналогічний статус продемонстрував Народний Рух України, представники якого, борючись за мандати в Івано-Франківській та Львівській обласних

радах, спромоглися в останній вибороти 5 мандатів та посісти 9-те (останнє) місце серед переможців виборів.

Результати інших 6 політичних сил, які брали участь у місцевих виборах 2015 р. і, зокрема, до 1–3 обласних рад (із 22), дозволили їм потрапити до рейтингу переможців. Цими силами під час виборів були партії, чії представники балотувалися *тільки до однієї обласної ради* і здобули мандати:

– до Сумської обласної ради – Політична партія «Воля народу» (посіла 5-те місце серед 8 переможців, здобула 6 мандатів)

– до Рівненської обласної ради – Політична партія «КОНКРЕТНИХ СПРАВ» (посіла 5-те місце серед 6 переможців, здобула 6 мандатів);

– до Запорізької обласної ради – Політична партія «НОВА ПОЛІТИКА» (посіла 8-ме місце серед 8 переможців, здобула 6 мандатів).

До Полтавської та Сумської обласних рад балотувалися представники Політичної партії «Рідне місто», яким вдалося посісти 8-ме місце серед 10 переможців перегонів та здобути 6 мандатів.

На депутатські мандати у трьох обласних радах (Івано-Франківській, Львівській та Рівненській) претендували представники Політичної партії «Воля», яким, як засвідчили результати голосування, вдалося посісти 6-те місце серед 6 переможців та здобути 6 мандатів у Івано-Франківській обласній раді.

Місцеві вибори 2015 р. засвідчили ще одну цікаву особливість: не всі політичні партії, що асоціюються з регіональними чи виступають такими, є справді впливовими у тому чи іншому регіоні. Так, наприклад, за підсумками згаданих виборів ані в Івано-Франківській, ані у Львівській областях депутатських мандатів не отримали представники Української Галицької партії, на Одещині – представники Української морської партії Сергія Ківалова, як і ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «БЛОК ДАРТА ВЕЙДЕРА»

Характерний момент сьогодення: є партії, діяльність яких фактично обмежується навіть не однією-двома областями, а містом або й районом міста. Зокрема, «партією одного району» – Деснянського у місті Києві – називали зареєстровану у 2015 р. ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ «ОБ'ЄДНАННЯ «СИЛА ГРОМАД»

(№ 270-п.п.; очільник – А. Карпенко), як і ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ «ПАРТІЯ РІШУЧИХ ГРОМАДЯН», що була зареєстрована влітку 2015 р. (№298-п.п.) на чолі з Я. Пелихом [29].

З урахуванням масштабів діяльності, партією «одного міста» виступала Політична партія «Нові обличчя» (зареєстрована у березні 2012 р., №208-п.п., лідер В. Карплук, м. Буча Київської області), яка найактивніше проявляла себе у м. Ірпінь; ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «РІДНИЙ ДІМ» (зареєстрована у березні 2015 р., №293-п.п., лідер О. Білошицький, м. Коростень Житомирської області) та деякі інші.

Такий процес відбувається на тлі руйнування у свідомості населення в час після Революції Гідності образу «партії влади» (попри те, що на останніх парламентських виборах «Блок Петра Порошенка» і «Народний фронт» підтримали 40% виборців): на початку 2017 р., за даними соціологічних досліджень, підтримка партійних лідерів, яким електорат висловлював довіру, стрімко скорочується – в рази.

З урахуванням цього постає низка запитань: *чи визнають себе партії регіональними політичними силами? Якщо так, то заради чого вони створюються? Яку мету ставлять перед собою?*

Якщо звернутися до сайту, наприклад, Української Галицької партії [30], то з'ясуємо, що, згідно із задумом її керівників, «УГП – це нова українська крайова партія, яка свою роботу буде на розумінні, що боротися потрібно не з наслідками, а з причинами проблем, яких достатньо є і на місцевому рівні». Тобто партія декларувала свою регіональність, що дисонувало із положенням Статуту УГП (редакція від 19 листопада 2015 р.), в якому стверджувалося, що «діяльність Партії поширюється на територію всієї України» [31]. Більше того: серед програмних цілей політичної сили – забезпечення можливостей «створення регіональних партій, які у своїй діяльності можуть зосереджуватися на місцевому рівні» [32]. Таким «місцевим рівнем» для УГП є фактично три області – Івано-Франківська, Тернопільська та Львівська.

УГП мислилася як партія з «мультилідерством», політика якої мала зосереджуватися «на розвитку громад, а не на здобутті влади у Києві», а метою проголошувався «захист інтересів та максимальний розвиток Галичини», «максимальна самоврядність» [30].

Партія зацентувала прихильність християнським, європейським ідеям та задекларувала своїх членів «носіями української ідеї», правда, не розкривши зміст останньої. Серед чільних намірів – «зламати, а не очолити систему, об'єднавши для цього всіх найкращих людей і найкращі ініціативи», розпочати реформи в країні, боротьбу з корупцією. Утім, механізмів зламу системи, реформування країни чи боротьби з корупцією на сайті УГП не пропонувалося.

Показово, що у партійному «Маніфесті» (від 1 листопада 2012 р.) [33] мова велася про обділеність (упослідженість) Галичини, якої «політично не існує». Виступаючи від імені галичан, УГП, найперше, критикувала місцеву еліту і проголошувала: «Ми, Галичани, не маємо ані своєї партії, ані еліти, яка б дбала про наш регіон і представляла його інтерес. Діячі, які отримують від галицького виборця мандат у всеукраїнську політику, дуже швидко обмежують сферу своїх інтересів Києвом, де найвищі можливості і найбільші хабарі, але найменше відповідальності. Обслуговуючи чужі партійні та бізнесові проекти, вони розчиняються серед тих, хто під прикриттям патріотичних гасел намагається закріпитися у владі та збагатитися». Крім недосконалої еліти, вадою називалося те, що «Галичина нині не має ні визначених власних інтересів, ні виразників цих інтересів. Наш край відсунуто на маргінес, він стає резервацією – економічною, політичною й насамперед духовною».

«Маніфест» УГП був по-своєму просякнутий месіанством, оскільки в ньому стверджувалося: «А без потужної Галичини Україна перетвориться на занедбану територію, позбавлену європейської ідентичності. На шляху повернення до Європи за нами, Галичанами, столітній досвід безперервної розбудови громадянського суспільства – жертвової праці кількох поколінь для розвитку громадських, освітніх, кооперативних, спортивних та інших організацій. Досвід, якого бракує Україні. Досвід, який не повинен пропасти без сліду, не має припадати пилом у музейних вітринах і на архівних полицях. Досвід, який ми маємо вивчити, відродити й розвинути в нових умовах, поділитися ним зі всіма Українцями.

Переконати Україну в ефективності галицького підходу можна і треба власним прикладом доброго життя, а не експортом правильних декларацій та гасел. ... Ми покликані довести Україні, що наслідком демократичності в діяльності та моральності в принципах є кращий рівень життя. І тоді Україна зміниться».

Документ дещо пролив світло на механізми змін у державі – «через децентралізацію влади і створення справжньої – а значить справедливої – правової держави». Наголошуючи, що УГП не вимагає «особливих пілг для Галичини», партія разом з тим акцентувала – «твердо вимагаємо пошани до наших цінностей і права самим творити свою долю».

Таким чином, можна твердити, що партія – результат відчуття «обділеності» Галичини внаслідок несправедливої політики держави/центру – «Галичину не чують», плід галицького патріотизму і месіанських почуттів, бажання реформувати і децентралізувати Українську державу.

Показово, що з утворенням УГП низка інформаційних ресурсів заговорила про сепаратистський потенціал УГП. Утім, інші вдалися до роз'яснень: «...через Панкевича [очільник УГП. – М. К.] сталося непорозуміння, яке призвело до того, що дехто асоціює УГП з сепаратистами. Річ у тім, що Панкевич очолює громадську організацію "Українська галицька асамблея", яку було створено у минулому році. Назва цієї ГО співзвучна з одіозною сепаратистською "Європейською галицькою асамблеєю", очільником якої є Володимир Павлів і до структури якої вже давно виникли питання відносно фінансування її Віктором Медведчуком» [34].

Досліджуючи (чи, точніше, освіжаючи в пам'яті самих галичан) підстави для сепаратизму, один з львівських інформаційних ресурсів нагадував (експлуатував минуле!), найперше, історію Галичини: «Ця історична область за довгий час свого існування перебувала у складі різних держав: Галицького князівства (1084–1199), Галицько-Волинського князівства (1199–1349), Королівства Польського (1385–1569), Речі Посполитої (1569–1772), Габсбурзької монархії (1772–1804), Австрійської імперії (1804–1867), Австро-Угорської імперії (1867–1918), Західноукраїнської Народної Республіки (1918–1919), Української Народної Республіки (1919), Польської Республіки (1919–1939)... У складі СРСР

Галичина була у 1939–1941-му та 1944–1991-му роках. Між цим – тобто у 1941–1944-му роках – західноукраїнська територія була під владою Третього Рейху. Після Другої світової війни Галичина була розділена кордонами між Польщею та СРСР (з 1991 року – Україною)» [35]. З цього випливало, що «територія Галичини має свою власну, окрему від загальноукраїнської ідентичність. І унікальну культуру». І хоча УГП й наголошувала, що «ми не прагнемо зробити всіх Українців галичанами», але саме цей наголос (один із багатьох) по-своєму сепарував галичан від решти України. Тобто прямих сепаратистських дій, закликів УГП не здійснювала і не проголошувала, але її програмні документи свідчили про значний маніпулятивний потенціал, який, за нагоди, може датися взнаки.

А коли може з'явитися «нагода»? Думається, найперше, її здатне породити складне плетиво взаємин між регіональною і центральною владою. У часи президентства В. Януковича Львівщина як регіон не була серед його прихильників, віддавши перевагу на президентських виборах 2010 р. Ю. Тимошенко. Серед інших численних фактів, які свідчили про наявність тогочасних ліній напруження, відзначимо і факт кількаразової відмови у реєстрації УГП: хоча політсила була створена 1 листопада 2012 р., але зареєструватися їй вдалося уже після Революції Гідності – лише 18 серпня 2014 р.

За даними ЗМІ, УГП постала як «друзі Садового». Можна припустити, що партія мислилася її засновниками як своєрідний інструмент на службі в регіональному режиму для розв'язання, напевно, не тільки місцевих проблем. І нова київська влада це швидко відчула. Амбіції А. Садового у 2015 р. знову бути обраним мером Львова хоч і здійснилися, але наступна «смітєва трагедія» різко зменшила його «регіональний потенціал», а відповідно, і шантажистський у відносинах з Києвом.

Аналіз ідей, під якими створювалося Всеукраїнське об'єднання «ЧЕРКАЩАНИ» у дечому схожий із ідейним підґрунтям УГП. Найперше, наголошувалися слабкі місця сучасних партій: «Досвід показав, що партії – це добре, але їх центри розташовані в Києві або інших великих містах» [36], тобто їх відірваність від регіонального життя і потреб (утім, на січень 2018 р., за даними

«Єдиного реєстру громадських формувань», штаб-квартира ВО «Черкащани» знаходиться саме у м. Києві). Другий суголосний мотив (підстава) створення регіональної партії – незадоволення недемократичною системою управління, що функціонує у політичних силах – «один лідер на всі часи» (тобто функціонування «лідерських партій»), а тому члени ВО «ЧЕРКАЩАНИ» наголошували, що «у нашому об'єднанні немає лідера й керівництва зверху. Є колективний орган правління – рада з місцевих людей. І так у кожному місті, селищі, селі» [36]. Акцент робився на тому, що «громадяни обиратимуть людину з області, яка є достойною, патріотичною і не продажною. На місцях краще видно, хто зможе зробити свій внесок у розвиток бізнесу, освіти, медицини, сільського господарства чи інфраструктури. Оце суть нашого об'єднання». Зрештою, зауважуючи, що «ми не хочемо брати на себе повноваження держави, але не бажаємо, щоб вона забирала їх у органів місцевого самоврядування», ВО «ЧЕРКАЩАНИ» наголошували важливість децентралізації в державі та розвиток місцевого самоуправління. Очільник партії А. Семинога висловлював надію, що «члени нашого об'єднання змінять країну на краще». Тобто, як галичани переймалися питаннями перетворення Галичини у зразкову модель самоврядування для всієї України, так і черкащани вірили, що стан справ в Україні під їхнім впливом зміниться у позитивний бік.

Думається, що обіцянкам, проголошеним партіями орієнтирам можна вірити лише в якійсь частині. Зокрема, у тій, де висловлюється категоричне бажання розмежування повноважень регіону і центральної влади. Завуальовану мету розподілу, якого прагне регіональна еліта, можна висловити (у тому чи іншому варіанті) кількома гаслами – «Ми самі хочемо грабувати свій регіон!», «Усі ресурси нашого регіону – тільки наші!», «Наша влада над цим регіоном – назавжди!» та іншими подібними. Еліта регіону перед виборами 2015 р., як це стає все більш зрозумілим з часової відстані – з початку 2018 р., шукала інструментів зміцнення своїх власних позицій (у тому чи іншому регіоні), і блискучим маніпулятивним інструментом у цій «грі з регіоном» став інструмент з назвою «регіональна партія», чії значні маніпулятивні можливості, по суті, нічим не відрізнялися від аналогічних можли-

востей «всеукраїнських лідерських партій» (чи «власних партій»), «партії влади» та її технічних сателітів тощо. Аргументами на користь останнього твердження є такі:

– не всі партії пропонували програми розвитку регіонів, місцевого самоврядування тощо;

– у разі декларування програми змін ці (обіцяні) зміни не були досяжними, оскільки у низці випадків політична сила не враховувала чи оминала питання меж компетенції регіональної влади чи місцевого самоврядування. Тобто здійснення обіцяного не відповідало політико-правовим реаліям України. В іншому – уникала розробки і пояснення механізму досягнення цілей, характеристики ресурсного (у т. ч. фінансового) забезпечення реалізації завдань. Тож обіцянки фактично нічим не підкріплювалися, але для виборця звучали заманливо. Тобто мало місце маніпулювання свідомістю представників електорату регіону;

– тасмницею для виборця залишалися внутрішньопартійні процеси і, зокрема, питання джерел фінансування партій, тих партій, які обіцяли «європейськість, демократизм, прозорість та ін.» як основу свого власного функціонування та розвитку. Насправді партії не вирізнялися відкритістю, правдивістю, прозорістю, не розкривали справжні джерел надходження фінансів, що породжувало у виборця підозри у корумпованості політичних сил;

– виборцю бракувало інформації про передвиборчий процес у партіях, про моральні та інші чесноти персон у виборчих списках політичних сил, як і даних про кандидатів до місцевих органів влади. Це питання актуалізував той чинник, що запропоновані у тому чи іншому випадку кандидати від партій на депутатські мандати у попередній час, як правило, були у лавах політсил, які були далекими від «європейськості, демократизму й прозорості та ін.». Виборець спостерігав своєрідний «розрив шаблону» – між попередніми діями, рішеннями, поведінкою того чи іншого претендента на мандат і нинішніми його обіцянками й діями.

Показово, що, демонструючи свій регіоналізм, місцева еліта тим самим дистанціювалася від центральної влади і таким чином також намагалася догодити місцевому виборцю, якому після Революції Гідності влада у Києві не подобалася, оскільки не відповідала надіям і сподіванням. Тобто, якщо раніше для пере-

моги на місцевих чи й парламентських виборах у мажоритарному окрузі своєрідною цінністю для кандидата була належність до певного партійного бренда, зокрема, після Революції Гідності – до котроїсь з «партій Майдану», то у 2015 р. відбулася девальвація і влади, і багатьох партійних брендів. Відтак з'явилися «нові» і «сильні» назви партій (Політична партія «Нова Україна», №234-п.п.; Політична партія «Сильна Держава», № 237-п.п.; Політична Партія «НОВА СОЛІДАРНА Україна», № 247-п.п.), політичні сили, які ратували за «відродження», «розвиток», «альтернативи» і «реформи» (Політична партія «ВІДРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК», № 236-п.п.; Політична партія «РУХ ЗА РЕФОРМИ» (№ 238-п.п., «ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «АЛЬТЕРНАТИВА», №268-п.п.) і т. п. У цьому ряду «нового» регіональна партія у переддень виборів технологічно була вигідним політичним проектом.

Своєрідним видом регіональних партій стали іменні партії, які поставали (зі згоди Мін'юсту України) внаслідок перейменування уже зареєстрованих і віддзеркалювали спроби політиків переорієнтувати електорат того чи іншого регіону з ідеологічних партій на лідерські/вождистські, які, замість програм та ідеологій, пропонували різновиди «привабливого популізму» від власного імені котрогось з політиків.

У 2014 р. такою регіональною іменною партією стала Українська морська партія Сергія Ківалова, яка постала внаслідок перейменування Української морської партії (зареєстрована Мін'юстом України в Одесі у березні 2001 р., №1601). У 2015 р. – коло іменних партій в Одесі розширилося: Політична партія «Всеукраїнське об'єднання «За справедливість» була перейменована (зареєстрована у серпні 2013 р., №220-п.п.) на Політична партія «Блок Геннадія Чекіти «За справедливість». На Київщині з'явилася ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «КОМАНДА СВЯТОСЛАВА СЕНЮТИ» (зареєстрована у березні 2015 р., №292-п.п.), а замість ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «СТУДЕНТСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ» (зареєстрована у березні 2015 р., №280-п.п.) постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «БЛОК ДАРТА ВЕЙДЕРА» (з трьома Вейдерами на чолі*). Того

---

* Як свідчить «Єдиний реєстр громадських формувань», керівництво партії представлено трьома Вейдерами. Зокрема, графа реєстру (в якій без-

самого року Політична партія «ПАРТІЯ ПРОСТИХ ЛЮДЕЙ» (zareєстрована у січні 2015 р., № 263-п.п.) змінила назву на «ПАРТІЯ ПРОСТИХ ЛЮДЕЙ СЕРГІЯ КАПЛІНА». Політична сила орієнтувалася на виборців Полтавщини. На електораті Херсонщини зосередив свою увагу мер Херсона В. Миколаєнко, а наслідком стало перейменування «дуже молодій» Політичній партії «Люстрація. Право. Самоврядування» (zareєстрована у червні 2015 р., №299-п.п.) на ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «БЛОК ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЄНКО». Політична партія «Народні ініціативи Олександра Фельдмана», zareєстрована у Харкові, з'явилася внаслідок перейменування Політичній партії «Інноваційна Україна» (zareєстр. у липні 2014 р., №235-п.п.).

Показово, що підставою для створення, наприклад, ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «БЛОК ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЄНКО», як зізнався міський голова Херсона, став напередодні місцевих виборів 2015 р. конфлікт із місцевим осередком ВО «Батьківщина». Суть останнього, як зізнався в одному з інтерв'ю сам В. Миколаєнко, полягала у тому, що йому перед виборами висунули умови: «Скажімо, весь адмінресурс повинен працювати на «Батьківщину». Або звільнення всіх, хто не є членом «Батьківщини» [37]. Це, своєю чергою, спонукало В. Миколаєнка до створення власної партії: «Просто коли почалися агресивні дії щодо мене, погрози, що мене не висуватимуть, не поставлять на чолі списку, певні фінансові вимоги, абсолютно для мене не зрозумілі, створив партію» [37]. Тобто партія постала не на певній ідеологічній платформі, а лише як утворення для захисту і реалізації конкретних планів особи – бути «висунутим», бути «на чолі списку» і, фактично, – бути «господарем» обласного центру.

Зрозуміло, після досягнення цілі інструмент «партія» переоцінюється. Тож, згаданий В. Миколаєнко зазначив у лютому 2016 р.,

---

посередньо містяться необхідні нам відомості) констатує: «Вейдер Дарт Вікторович, посада в політичній партії: Голова Партії, член Вищої ради Партії, член Президії Вищої ради Партії. Вейдер Дарт Олегович, посада в політичній партії: Перший заступник Голови Партії, член Вищої ради Партії. Вейдер Дарт Леонідович, посада в політичній партії: Заступник Голови Партії, член Вищої ради Партії».

що його іменна партія «нині жива», але – «поки що не знаю, чи розвиватиму її» [37]. А це означає, що, використавши під час виборів електорат та забезпечивши собі певні позиції в регіоні, представник регіональної еліти може легко відмовитися від партії. Як це зробив, наприклад, О. Фельдман: на початок 2017 р. Політична партія «Народні ініціативи Олександра Фельдмана», за даними Мін'юсту України, не мала очільника. Сам О. Фельдман – уже співголова Політичної партії «Наш край». Утім, про «ініціативи» не забуває: інша «власність» О. Фельдмана – Міжнародний благодійний фонд «Фонд Олександра Фельдмана» – разом із громадською організацією «Всеукраїнське об'єднання «Народні ініціативи» (очільник С. Бурлаков) у вересні 2017 р., як стверджувалося на сайті О. Фельдмана, здійснював кроки, щоб «підготувати громаду до децентралізації і допомогти максимально прозоро закінчити процеси трансформації органів влади, протистояти тиску зовнішніх сил і не дати радикальним настроям вплинути на ситуацію в регіоні» [38]. Таким чином, представник регіонального політичного режиму, маючи низку неформальних структур (фонд, партію та ін.), докладає зусиль для відповідної «підготовки» громади до децентралізації. Питання, «у чиїх інтересах буде проводитися децентралізація в регіоні під виглядом «народних ініціатив»?», – риторичне. Крім того, діяльність «Фонду...» (який позиціонує себе як одну «з найбільших добродійних організацій в Україні»), що «здійснює діяльність у сфері меценатства, недержавної культурної і соціальної політики» і при цьому витрактовує добродійність «не тільки як надання адресної матеріальної допомоги..., але й просування певних цінностей, принципів» [39]), як «ланки» у системі регіональних неформальних інститутів, побудованих народним депутатом О. Фельдманом на Харківщині, дає підстави для формулювання гіпотези: в умовах регіонального політичного режиму, що склався, неформальні інститути використовуються представниками останнього в його ж інтересах.

З осені 2015 р. до весни 2017 р. функціонувала зареєстрована на Сумщині ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ЗА КЕРНЕСА! (ЗА КОНСТРУКТИВНІ ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ, НЕСПРИЙНЯТТЯ ЕКСТРЕМІЗМУ, СПРОТИВ АВТОРИТАРИЗМУ!», яка хоч і мала у своїй назві прізвище харківського політика, однак сам Кернес не

мав жодного відношення до політичної сили і навіть вказував на використання його імені у її назві. Утім, з одного боку, партія виконала поставлене перед нею завдання, оскільки «народ» її назву розшифрував з іншими (як і планувалося її творцями?) акцентами: «За Корупцію, Економічну Розруху, Незалежність сепаратистських Анклавів!» [40]. Однак, з іншого – ні, оскільки Г. Кернес здобув, за даними ЦВК, 65,8% голосів виборців і, відповідно, став міським головою Харкова. Що ж до «партії», то висновок очевидний: вона стала інструментом боротьби політиків між собою (зокрема, у передвиборчий період). Коли ж у ній відпадала потреба – її спочатку перейменовували, а потім ліквідували.

2016 р. низка регіональних іменних партій, «відслуживши», вочевидь, на місцевих виборах 2015 р., відмовилися від прізвища С. Капліна та С. Сенюти. «Партія Капліна» стала називатися ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ» (лідер – С. Каплін), а замість ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «КОМАНДА СВЯТОСЛАВА СЕНЮТИ» постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ БЛОК» (глава – О. Мосюренко).

Діяльність сучасних іменних регіональних партій в Україні – зразок «високого популізму». Прикладом його проявів є, зокрема, промови лідерів тих чи інших політичних сил. Наприклад, звертаючись восени 2016 р. на День міста до полтавчан, С. Каплін наголошував: «Я вітаю земляків із нашим спільним святом – Днем нашого неповторного міста. Ми вдячні тим, хто віддавав свої життя за визволення і відбудову Полтави. Полтава завжди яскраво вирізнялася з-поміж інших українських міст. Сьогодні ж наша команда соціал-демократичної партії докладає всіх зусиль, аби вона стала №1. Полтава – це унікальний, надзвичайно неординарний, надзвичайно прекрасний край. І вся Полтавщина і Полтава завжди буде, я обіцяю вам, гриміти на всю країну, потім – на всю Європу, потім на весь світ. У Полтаві буде і свій Президент, і свій Прем'єр, і майбутні міністри, у Полтаві будуть свої герої, які прославлять її на всю Європу і на весь світ» [41]. Такий запал – акцентування унікальності міста й регіону, оцінювання його неординарності, беззастережність обіцянок «гриміти на всю країну... всю Європу... весь світ», жага «ополтавщення» України «своїм Президентом, Прем'єром, міністрами, героями» та ін. –

якраз і є блискучим проявом популізму, як і володіння маніпулятивними (мовними) технологіями партійного лідера, який не просто намагається контролювати регіонального виборця, але робить рішучий крок на шляху здобуття влади на всеукраїнському рівні. Про це дозволяє говорити партійна кар'єра С. Капліна з початку XXI століття:

– у період 2000–2004 рр. був членом Партії промисловців і підприємців України (на чолі з А. Кінахом) та входив до політради політсили;

– у 2007–2010 рр. працював помічником Н. Королевської (на той момент – члена фракції «Блоку Юлії Тимошенко» й очільниці Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики);

– у 2010–2011 рр. перебував у рядах Політичної партії «Фронт Змін» (на чолі з А. Яценюком) та був заступником голови її Кременчуцької міської парторганізації;

– у 2012 р. обраний до Верховної Ради України в одномандатному виборчому окрузі №144 від Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка»;

– у 2014 р., набравши 46,30% голосів виборців, обраний до парламенту в вищезгаданому ОВО №144 (включав Ленінський та Октябрьський райони м. Полтави). Суб'єкт висування – ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА».

У такому ряду «партійних досягнень» С. Капліна створення ним, врешті-решт, власної партії у «власному регіоні» видається цілком логічним: регіональний політик накопичував політичний ресурс, щоб піднятися на вищі щаблі влади. Відмова від регіональної іменної партії шляхом її перейменування та, відповідно, початок експлуатації «соціал-демократичної риторики» означає не просто зміну політичної тактики, а зміну цілей (про які стане відомо з часом, наприклад, під час наступних виборів, парламентських чи президентських).

Утім, уже у жовтні 2017 р. у стрімкій партійній кар'єрі С. Капліна трапився черговий крутий віраж: політик відмовився від соціал-демократичних гасел та став очільником Соціалістичної партії України (бренд якої у 2017 р. на політичному ринку пропонували купити за 100 тис. доларів [42]). СПУ стала 5-ю партією на

шляху сходження С. Капліна до «міністра, Прем'єра, Президента». Напевно – вже не тільки за підтримки електорату Полтавщини, оскільки на осінь 2016 р. СПУ з-поміж усіх зареєстрованих партій мала найбільшу мережу осередків – 31 348.

Своєрідним зразком амбіцій, а отже, і політичної сили регіональної партії є «КМКС» Партія угорців України. Аргументи на користь цього твердження знаходимо у повідомленні за назвою «КМКС» Партія угорців України офіційно підтримала Володимира Чубірка на виборах міського голови» на одному з інтернет-ресурсів [43].

Зокрема, в ньому йшлося про те, що напередодні місцевих виборів 2015 р. голова Ужгородської міської організації Товариства угорської культури Закарпаття З. Торич та кандидат на посаду міського голови Ужгорода В. Чубірко підписали угоду, згідно з якою КМКС мала надати підтримку останньому на виборах 25 жовтня. В. Чубірко зобов'язувався (у разі обрання його мером) виконати низку вимог регіональної партії, серед яких не тільки забезпечення «збереження та належне утримання угорських пам'яток культури та архітектури, пам'ятних знаків, символів, пам'ятників тощо», але й обов'язковий прийом на роботу до владного органу кількох осіб, яких запропонує КМКС. Зокрема – на відповідальну посаду «не нижче начальника управління в Ужгородській міській раді», «на посаду заступника начальника управління освіти Ужгородської міської ради». Крім того, В. Чубірко мав запропонувати у члени виконавчого комітету Ужгородської міської ради представника КМКС, а ще – «забезпечити всебічну підтримку акцій та заходів, що проводитиме КМКС» та «здійснювати підтримку культурних та освітніх програм, програм розвитку талановитої молоді, що впроваджуються КМКС» [43]. Тобто регіональна (етнічна) партія чітко диктувала вимоги кандидату на голову міста Ужгорода, обіцяючи в обмін голоси виборців угорського походження. Якщо взяти до уваги, що В. Чубірко (як свідчать тогочасні дані ЦВК) був головою Закарпатської обласної ради, то збагнемо той факт, що регіональна партія суттєво впливала на ключових представників політичного режиму регіону і, зокрема, на його цінності та пріоритети.

Іншою регіональною силою, яка контролювала частину Закарпатського регіону, була Демократична партія угорців України, яку тривалий час очолював І. Гайдош (свого часу – член СДПУ(о)). Він же був міським головою міста Берегового, дивлячись на яке, українці запитували: «Берегове – під протекторатом Угорщини?» [44].

Підставою для таких запитань ставали не лише угорські паспорти, які мадяри видавали закарпатцям, але й угорські прапори на будівлях (які, як зазначав ресурс «Високий Замок», «почали вивішувати недавно») і «особливо на приміщенні міськради»; вівіски та таблички з назвами вулиць угорською мовою; офіс-приймальня у Береговому угорського депутата Бейли Ковача від ультрарадикальної партії Йоббік, яка ратувала за створення «Великої Угорщини» на теренах «угорських етнічних земель» (України, Румунії та Словаччини) та автономії для угорців-мешканців сусідніх держав і, зокрема на Закарпатті, так званого Притисянського автономного району [44]. Останній – у географічних межах Берегівського та Виноградівського районів – має, як бажає Будапешт, знову, як і під час виборів 1998 р. до Верховної Ради України, стати самостійним виборчим округом (що обіцяли угорцям, перебуваючи ще в статусі кандидата на президентську посаду, В. Ющенко та П. Порошенко).

Специфіка моменту полягала в тому, що проугорські настрої підживлювали/підживлюють «не лише самі сусіди, а й місцеві політики»: І. Гайдош, який на парламентських виборах у 2012 р. став народним депутатом від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ – угорець, як кажуть, «з крові і кісті» і, відповідно, його рідна мова угорська. «У Береговому, – наголошував автор публікації у «Високому Замку», – він як міський голова робив усе, аби угорська почувалася тут домінуючою мовою. За його ініціативи восени 2010 року було проведено місцевий референдум про перейменування міста на угорський манер у Берегсас (хоч на залізничному вокзалі Берегового давно є вівіска й Beregszasz). Явка на референдумі була низька, менш як 48 відсотків: підтримали ідею перейменування 4 688 берегівців, проти висловилося практично така сама кількість – 4 358. Жодного наслідку референдум не мав, бо такі рішення ухвалює Верховна Рада. Але перед мадярами міський

голова вислужився» [44]. Після ухвалення у Верховній Раді скандального закону Ківалова–Колесніченка у берегівській міськраді за угорську як регіональну проголосувала більша частина депутатів. Крім того, міська влада ухвалила ввести іспит на знання угорської під час добору кадрів для роботи в мерії. «Високий Замок», підбиваючи підсумки, зазначав: «Тому не дивно, що українці в Береговому почуваються не у своїй тарілці. Щоб не бути білими воронами, змушені вчити угорську», адже, як зізнавалася одна з банківських працівниць, «до мене часто підходять клієнти і розмовляють лише угорською ... Прошу розмовляти українською, адже іншою не володію. У відповідь чула, що живу в угорському місті – мушу знати угорську. Для мене це звучить абсурдно, адже я українка, живу в Україні – чому мене змушують вчити іншу, чужу мені мову? Якщо депутати прийняли рішення про угорську регіональну – нехай визнають тоді регіональною і українську, аби українці не почувалися у Береговому зайдами і чужинцями...» [44].

Тобто створений регіональний режим толерував численні антиукраїнські прояви як на локальному рівні, так і загалом у регіоні. У тій ситуації політичні партії угорської меншини виступали, щонайменше, як інструмент мобілізації етнічних мас, як частина складного механізму здійснення самого регіонального режиму, підтримки його життєдіяльності та постійного «перенастроювання» (найперше – політичного, з врахуванням особливостей поточного політичного моменту) регіональною елітою. Той чи інший лідер етнічної партії був не лише партійним очільником, але й того чи іншого рівня місцевим керівником, в інший час – кандидатом чи депутатом Верховної Ради України (див. про це докладніше: [45]). Характерно, що в останні роки, офіційний Будапешт почав «централізовано координувати роботу цих організацій, ідеологічно супроводжувати, підтримувати їх і контролювати» (див.: [46]), іншими словами, через партії та інші інститути контролювати регіональний режим в українському Закарпатті.

Окрему увагу зверну, зрештою, на Політичну партію «Наш край» (що постала внаслідок перейменування зареєстрованої у 2011 р. Політичної партії «Блокова партія», №198-п.п.), як одну із ідейних послідовниць ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і, відповідно, політичну

силу, що культивує регіоналізм (як лобювання політико-економічних інтересів регіональних еліт). Обраховуючи кількість своїх прихильників (за результатами місцевих виборів 2015 р.) у регіонах, інформаційний бюлетень партії з аналогічною назвою «Наш край» писав, що найбільше прибічників політична сила має у Донецькій (21,81%), Чернігівській (14,89%), Луганській (12,9%), Миколаївській (12,88%), Запорізькій (10,34%), Херсонській (8,86%), Харківській (8%), Київській (7,42%) та Одеській (7,4 %) областях, а крім того, бюлетень наголошував, що партія представлена в регіонах України більш ніж 4 600 депутатами місцевих рад та мерами міст [47]. Утім, за даними ЦВК, кількість обраних на місцях від партії депутатів (25 жовтня 2015 р.) – 3 129 чол. (або 2,51%), а безпосередньо членами політичної сили серед обраних було всього 80 осіб (або 0,09%). Таким чином, партія знайшла переважну більшість своїх прихильників у східних та південних регіонах країни, які були у попередній час базовими регіонами ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Ознайомлення ж з передвиборчою програмою політичної сили, розміщеною на її сайті (див.: [48]), підводить до думки про те, що регіоналізм керівників-співголів політичної сили – А. Кіссе, Ю. Гранатурова, О. Фельдмана, С. Кальцева та О. Мазурчака – може видатися своєрідним різновидом патріотизму, ознакою прихильності ідеї розвитку місцевого самоврядування. Утім, візьмемо до уваги, що пронизана наскрізь популізмом вищезгадана програма є тільки однією із граней «ідеологічного блоку настанов» керівництва партії. Про інші грані по-своєму говорять такі факти, як присутність свого часу, приміром, А. Кіссе та С. Кальцева серед 148 народних депутатів Верховної Ради України від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і КПУ, які 1 липня 2013 р. зверталися листом до депутатів Сейму Республіки Польща та маршала Є. Копач з проханням визнати Волинську трагедію геноцидом польського народу (див. про це: [49]), що було засуджено, зокрема, низкою таких відомих політиків, як Л. Кравчук, Є. Марчук, В. Балого, В. Скуратівський та ін.; голосування за «диктаторські закони» (у січні 2014 р.) А. Кіссе, Ю. Гранатурова, О. Фельдмана, С. Кальцева та О. Мазурчака [50] і неголосування (18 січня 2018 р.), наприклад, А. Кіссе, за закон про інтеграцію Донбасу тощо. Тобто про суть політсили, пріоритети її очільників,

зрештою, про їхні наміри можна судити тільки оцінюючи сукупність заяв, учинків та ін.

* * *

Вищевикладене підводить до висновків про те, що у формуванні та розвитку регіональних політичних сил можна виокремити кілька періодів.

1. *Перший період охоплював 1991–1997 рр.*

Критеріїв для класифікації тогочасної політичної сили як регіональної є щонайменше три:

- назва партії, яка засвідчувала її «регіональну прив'язку»;
- самопозиціонування сили (!);
- масштаби та цілі її діяльності.

Яскравими прикладами таких партій стали ті з них, що постали в АР Крим в умовах інституціоналізованого регіонального політичного режиму, а також низка ідеологічних проросійських партій на теренах Донбасу та Харківщини (зокрема, ПССУ). Крім цього, як регіональну партію є сенс розглядати і Політичну партію Всеукраїнське об'єднання «Громада», базовим регіоном створення і функціонування якої стала Дніпропетровщина. В руках її (другого) очільника – дніпропетровського чиновника П. Лазаренка – політична сила стала інструментом запровадження у регіоні неформальних політичних та економічних практик, інструментом на шляху політичного кар'єризму та утвердження персоніфікованого політичного режиму.

Загалом, упродовж 1991–1997 рр. АР Крим, Донбас, Харківщина та Дніпропетровщина стали *першими своєрідними регіональними партійно-силовими центрами в країні*.

Характер діяльності деяких з-поміж регіональних партій дозволяє твердити, що вони, по суті, були специфічними політико-кримінальними структурами, інструментом входження у регіональну владу представників злочинного світу з їх різноспрямованими інтересами. Інша особливість – політичні сили в регіонах формувалися не лише на тій чи іншій ідеологічній платформі, але й за допомогою акцентування (експлуатації) інших чинників, зокрема – релігійних орієнтацій населення регіону, свідченням чого стало створення у Донбасі Партії мусульман України.

Прикметною рисою низки регіональних політичних сил, що функціонували в період 1991–1997 рр., була орієнтація на Росію, ідеологію євразійства і, відповідно, відстоювання і просування російських/євразійських політичних інтересів у середовищі українських громадян та електорату. В окремих випадках партії були неприхованими сепаратистськими утвореннями, що ставили за мету відокремлення частини територій від Української держави.

Заборона функціонування регіональних кримських партій, зміна виборчого законодавства та постання Партії регіонального відродження України – події, які дозволяють говорити про завершення першого періоду в процесі творення регіональних партій та, відповідно, початок другого.

2. Хронологічні рамки другого періоду розбудови регіональних партій – 1997–2003 рр.

Зміна виборчої системи сприяла початку інституціоналізації регіоналізму (як ідеології і стратегії) на рівні українського парламенту II скликання, в якому депутатські повноваження здобули, найперше, представники новоствореної Партії регіонального відродження України, того утворення, яке не тільки своєю назвою, цілями діяльності декларувало прихильність регіоналізму, але й шукало шляхів забезпечення своєї впливовості на всеукраїнському рівні. Крім ПРВУ, до Верховної Ради України увійшли представники Політичної партії ВО «Громада». Парламентський успіх цієї політичної сили по-своєму висвітлив механізм потрапляння представників бізнесу з регіонів до парламенту: шляхом забезпечення найвищої електоральної підтримки у базовому для партії регіоні, входження очільника політичної сили у найвищі владні структури в центрі та здобуття ним підтримки з боку Президента України, що під час виборів гарантувало, щонайменше, відсутність з боку останнього будь-якої протидії.

Попри те, що ПРВУ напередодні парламентських виборів 2002 р. разом з представниками інших регіональних політико-бізнесових утворень була у пошуку шляхів входження до Верховної Ради України (про що, зокрема, дозволяє говорити трансформація політичної сили у Партію регіонального відродження «Трудова солідарність України»), вона після чергової трансформації і перейменування на ПАРТІЮ РЕГІОНІВ усе ж скористалася

досвідом ВО «Громада», по-своєму його удосконаливши: партія увійшла до складу пропрезидентського Виборчого блоку «За Єдину Україну!» і в його складі провела своїх представників до парламенту. Таким чином, позиції прихильників регіоналізму зміцнювалися за своєрідної підтримки українського Президента. Останній, своєю чергою, у регіональній еліті Сходу побачив опору у боротьбі з опозиційними силами, що несли загрозу його президентству.

Парламентські вибори 2002 р. дали шанс увійти в український парламент і представникам регіональних партій з чітко вираженою проросійською риторикою у складі Виборчого блоку політичних партій «Руський блок». Утім, шанс було втрачено: блок зазнав електоральної поразки. Однак цей факт дає підстави для твердження, що регіональні політичні партії, які функціонували в той час у державі, керувалися відмінними настановами: одні були зорієнтовані на закріплення у «своєму» регіоні та подальше входження у центральні владні структури країни, інші ж, дотримуючись проросійської орієнтації, таїли в собі менш чи більш явний сепаратистський потенціал. Тобто політичний регіоналізм (уособленням якого були, власне, ті чи інші політичні сили) мав різні цілі.

Попри те, що Схід та Південь України (Донеччина, АР Крим, Дніпропетровщина) впродовж другого періоду залишалися базою для створення нових регіональних політичних сил (Політичної партії «Єдина Київська Русь», Всеукраїнської партії Миру і Єдності та ін.), все ж незаперечною його особливістю у напрямі розбудови регіональних партій стало розширення географії постання цих, останніх. Утім – все ж за рахунок регіонів Сходу. Зокрема, КППС зареєструвала свою штаб-квартиру в Луганську.

Своєрідним гальмом на шляху розвитку регіоналізму мало стати прийняття у 2001 р. Закону України «Про політичні партії в Україні» та анулювання (впродовж 2003 р.) Верховним Судом України реєстраційних свідоцтв 28 політичних сил, серед яких, з врахуванням масштабів їхньої діяльності та розв'язуваних завдань, була низка регіональних.

3. Третій період розвитку регіональних партій тривав з кінця 2003 р. до початку 2014 р. Характерною особливістю періоду стала поява нових механізмів творення регіональної партії. Зокрема, внаслідок:

- зміни назви, статуту, програми, ідеологічної платформи, місця реєстрації раніше зареєстрованої політичної сили;
- використання представником регіональної влади адміністративного ресурсу для розвитку в регіоні мережі осередків потрібної йому партії;
- консолідації регіональної еліти для захисту своїх інтересів у протистоянні з центральною владою в Києві;
- створення юридичними структурами своєрідного ринку партій та, відповідно, уможливлення процесу їхньої купівлі/продажу бажаними політиками.

Своєю чергою, розвиток механізмів створення регіональної партії зумовив і розвиток низки явищ. Зокрема:

- призвів до подальшого розширення географії їх функціонування: регіональні партії постали, зокрема, на Сумщині, Київщині, Одещині, Львівщині, Житомирщині та ін.;
- став свідченням ігнорування політичними силами норм Закону України «Про політичні партії в Україні» (зокрема, частина 7 статті 1), згідно з якими реєстрація обласних організацій політичних партій у більшості регіонів України була обов'язковою.

Свідченням ігнорування Закону було створення етнічних політсил (найперше – угорських), що діяли на субрегіональному рівні Закарпаття в умовах слабкої регіональної політики держави. Тобто особливістю періоду стало постання субрегіональних партій, якими стали, втім, не тільки власне етнічні політичні сили, але й партії на зразок Політичної партії «Рідне місто».

Період став часом своєрідного тріумфу домінантної з-поміж регіональних політичних сил – ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, якій, із запровадженням в країні пропорційної системи виборів, вдалося тричі бути переможцем чергових (2006 та 2012 рр.) та позачергових (2007 р.) парламентських виборів. Очільник партії спромігся стати Президентом України та через кадрові призначення поширити вплив політичної сили на інші регіони України.

Загалом же аналіз створення й специфіки функціонування регіональних політичних партій у період з кінця 2003 до початку 2014 р. дозволяє говорити про подальшу диференціацію регіональних політичних сил. Зокрема, до регіональних партій,

зорієнтованих на діяльність у межах регіону та країни, та партій із сепаратистським ухилом, зорієнтованими на Росію, додалися:

а) субрегіональні етнічні партії угорців, які, як дозволяє твердити аналіз політичної практики на Закарпатті, орієнтувалися на Угорщину;

б) субрегіональні політичні сили, діяльність яких обмежувалася «рідним містом», боротьба за яке розгорталася у виборчому окрузі (зокрема, під час місцевих виборів).

4. *Четвертий період регіонального партійного будівництва розпочався на початку 2014 і триває до сьогодні.*

Класифікуючи політичну силу як регіональну, дослідник (регіональних партій) в Україні нині стикається з низкою викликів, які пов'язані з тим, що:

– у сучасних умовах партії, не поспішаючи розкривати джерела свого фінансування, відповідно, намагаються не розкривати і мережу своїх осередків по Україні (яка вимагає певного фінансування). За таких умов для дослідника актуалізується питання «масштабів партії» – її всеукраїнськості чи регіональності, попри її реєстрацію свого часу Міністерством України зі статусом «всеукраїнської». Тобто має місце збереження і поглиблення невідповідності політичної практики законодавчим нормам;

– непрозорість (структурна, ідеологічна) політичних сил утруднює безпосередній обрахунок як кількісних, так і якісних їх вимірів (показників);

– великі масиви поточної інформації (характерні для «епохи пост-правди»), відбір та класифікація політичних фактів з подальшим їх теоретичним осмисленням вимагають значних часових рамок, що є одним із найактуальніших викликів дослідницького сьогодні.

Утім, усе ж аналізуючи «по свіжих слідах» партійне будівництво впродовж 2014–2017 рр., можемо твердити, що втеча українського Президента до сусідньої держави, Революція Гідності, російська агресія проти України спричинили зміни у розвитку регіональних політичних сил:

– було припинено функціонування низки сепаратистських регіональних політичних проектів (в АРК та Донбасі);

– відбулася деградація ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, яка, будучи створена як регіональна партія, за час своєї активної діяльності спромоглася трансформуватися у могутню «партію влади»;

– низка партій деградувала до рівня регіональних (приміром, Народна партія на чолі з В. Литвином);

– регіональні політичні партії поставали як новостворені (приміром, «Українська Галицька партія»), так і в основному за рахунок експлуатації механізму перейменування як «старих», так і щойно (починаючи з 2014 р.) зареєстрованих політичних сил;

– партійні назви закріплювали «прив'язку» політичної сили до конкретного регіону (наприклад, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ХЕРСОНЦІ»);

– партії, як свідчить не тільки їхня самопрезентація, але й декларування цілей та завдань, особливості участі в політичному процесі, не приховували свою регіональну сутність;

– назви партій стали своєрідним інструментом маніпуляції свідомістю регіонального електорату (під час місцевих виборів 2015 р.) з боку партійного керівництва (що не двозначно демонструє, приміром, історія двох партій з однаковою назвою – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ»);

– стрімко розширилася географія функціонування регіональних партій. Політичні сили спрямовували свою діяльність майже на кожен український регіон, попри те, що все більше з них свою штаб-квартиру розміщували в Києві;

– особливістю моменту стало те, що належність до новоствореної регіональної партії, а не до добре розкрученого в межах держави партійного брэнда, збільшувало шанси бути обраним під час місцевих виборів 2015 р.;

– як засвідчили місцеві вибори 2015 р., з'явилися регіони (зокрема – Закарпаття, Київщина, Одещина, Вінниччина, Львівщина та ін.), де на владу претендували по кілька регіональних партій (зокрема, у субрегіонах);

– сила регіональної партії у «своєму» регіоні виявлялася у здобутті нею або найбільшій кількості депутатських мандатів в обласній раді (як це було, зокрема, під час місцевих виборів 2015 р. у випадку із «партією Герег» на Хмельниччині – ПОЛІТИЧНОЮ ПАРТІЄЮ «ЗА КОНКРЕТНІ СПРАВИ»), або у

посіданні другого місця у рейтингу переможців, пропустивши вперед лише «партію влади» – ПАРТІЮ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ», або у здобутті хоч мінімальної кількості мандатів у одному регіоні;

– регіональні партії у своїй діяльності почали протиставляти власні ідеали та цінності ідеалам та цінностям інших партій – регіональних, субрегіональних чи «партії влади», засуджуючи безвідповідальність їх керівників та надання ними переваги власним бізнесовим інтересам, а не інтересам регіону чи держави. При цьому почав наголошуватися свій «реальний патріотизм» (на відміну від вдаваного), а в деяких випадках – і своє месіанське покликання в Україні;

– регіональні політичні партії стають рупорами регіональних політичних режимів, обґрутовуючи своє право «самим творити свою долю», що породжує в суспільстві підозри щодо відкритого чи латентного сепаратизму таких політичних сил;

– діяльність деяких регіональних партій (зокрема, етнічних угорських на Закарпатті) разом з іншими етнічними інститутами координувалася, за деякими даними, владою сусідньої держави, що актуалізує питання наростання загрози національній безпеці України. Своєрідним викликом для української державності є і діяльність ідейної послідовниці ПАРТІЇ РЕГІОНІВ Політичної партії «Наш край», члени якої, культивуючи прихильність ідеї розвитку місцевого самоврядування, схильні до антиукраїнських чи антидержавницьких дій як у минулому, так і нині;

– місцеві вибори 2015 р. виявили політичні сили, які не користувалися підтримкою виборців у жодному з регіонів (як, наприклад, Українська морська партія Сергія Ківалова на виборах до Одеської обласної ради);

– вибори (2015 р.) виявили нових конкурентів для регіональних/субрегіональних політичних сил, якими стали партії «одного міста» (як Політична партія «Нові обличчя», що змагалася за місто Ірпінь) чи й «партія одного району» (якою була в Деснянському районі Києва ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ОБ'ЄДНАННЯ «СИЛА ГРОМАД»);

– низка регіональних політичних партій, не маючи власних програм розвитку того чи іншого регіону, була свого роду

інструментом шантажу в руках представників регіональних еліт як у процесі взаємин з державною владою, місцевим населенням/електоратом, так і в міжклановому протистоянні на регіональному рівні (про що однозначно свідчила коротка історія ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «ЗА КЕРНЕСА!»);

– новим різновидом регіональної партії стали іменні регіональні політичні сили, які постали у багатьох регіонах України – на Одещині, Полтавщині, Херсонщині, Харківщині та ін. Серед причин їх появи не тільки власні амбіції їх керівників чи їхнє бажання подати чіткий сигнал виборцю, який виявився прихильним до «високих зразків» популістської риторики того чи іншого партійного очільника, але й страх цього, останнього, «не бути висунутим», «не бути на чолі списку» та ін. (що демонстрував у Херсоні В. Миколаєнко);

– часто іменна партія була лише частиною складного механізму забезпечення інтересів представника регіональної еліти (як одного з творців регіонального політичного режиму), про що дозволяє твердити, наприклад, система регіональних неформальних інститутів, підпорядкованих О. Фельдману;

– іменна партія у низці випадків, виявлених упродовж 2014–2018 рр., слугувала своєму «власнику» лише тимчасово. Зі зміною політичних пріоритетів потреба в ній зникала (як про це красномовно свідчить кар’єрний досвід С. Капліна, С. Сенюти та ін.).

Вищевикладене дозволяє твердити, що конкуренція за владу в Україні неухильно зростає. При тому – на всіх рівнях, від парламентського до місцевого. Реєстрація партії зі статусом всеукраїнської (як того вимагає закон) формально уможливило її включення у боротьбу за депутатські мандати у Верховній Раді України, а на практиці означає лише її використання кількома потужними, дійсно всеукраїнськими політичними гравцями як технічної. Із 354 політичних сил, що діяли в Україні на початок 2018 р., більшість партій (поряд з кількома діючими у масштабах всієї України, які борються за політичний «приз» – статус парламентської або й «партії влади» та за державне фінансування, та тими, які фактично припинили чи так і не розгорнули широко своєї політичної діяльності, але держава, попри це, все ще не поспішає формально анулювати їхню реєстрацію), можна припустити, функціонують як регіональні.

Осмилюючи особливості регіонального партійного будівництва та враховуючи попередній досвід розвитку регіоналізму (як ідеології і стратегії, найперше – в Криму та Донбасі), можна твердити, що сьогодні чільними *загрозами*, які надходять від регіональних партій як інструментів політичної боротьби регіональної еліти в ході створення, зміцнення чи трансформації регіональних політичних режимів, є:

– «упокорення населення» регіону за допомогою неформальних практик (залякування, ідеологічної обробки, підкупу та ін.) з опорою на монопольне володіння політиками-бізнесменами (які є водночас «обличчям», спікерами, «інвесторами» чи лідерами партій) «простору регіону» і всім, що в цьому просторі знаходиться, – надрами, робочими місцями, інформаційним електоральними та ін. ресурсами;

– загроза сепаратизму та руйнування територіальної цілісності держави (на що свого часу звертав увагу, приміром, голова Комітету виборців України О. Кошель [51]).

В умовах децентралізації, що розгортається в Україні, вага регіональних партій та посилення їхньої впливовості на регіональному–субрегіональному–локальному рівнях неухильно зростатиме, що створить для Української держави нові загрози та виклики.

---

1. Банкова О. Хто кого: парламентські партії vs. «регіональні» – розподіл сил на Хмельниччині. URL: <https://rada.opora.ua/org/novyny/novini/14506-khto-koho-parlamentski-partii-vs-rehionalni-rozpodil-syl-na-khmelnychchini>

2. Стан політичних партій напередодні державного фінансування. URL: <https://glavcom.ua/pub/pdf/50/5047/partii-ukraine.pdf>

3. Олександр Кальченко: Регіональні партії в Кременчугі не підтримують новий Виборчий кодекс, бо бояться не пройти на вибори. URL: <http://www.ukrop.com.ua/uk/news/regional/7652-oleksandr-kalchenko-regionalni-partiyi-v-kremenchutsi-ne-pidtrimuyut-noviy-viborchiy-kodeks-bo-boyatsya-ne-proyti-na-vibori>

4. Пархоменко С. Регіональні партії: чи є загроза національній безпеці. URL: <https://petrimazepa.com/hiddenthreat.html>

5. Романова В., Пресняков І. Регіональні партії: народження феномена. URL: http://ua.comments.ua/politics/270-Regionalni_partii_narodzhennya.html

6. Сокирка Ю. Регіональний фактор у політичному процесі України. URL: <http://postua.info/news.php?nid=3>

7. У КВУ розповіли, чому «регіональні партії» можуть становити загрозу територіальній цілісності держави. URL: <https://www.unian.ua/politics/1165255-u-kvu-rozpovili-chomu-regionalni-partiji-mojut-stanoviti-zagrozu-teritorialniy-tsilisnosti-derjavi.html>

8. Шерстобаєв А. О. Проблема регіонального управління в програмах політичних партій України. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej7/doc_pdf/sherstobaev.pdf

9. Янішевський С. О. Локальні політичні проекти: чинники виникнення та перспективи політичної діяльності (за підсумками місцевих виборів-2015). URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/lokalni_prosesu-7d35f.pdf

10. Якименко Ю. Найкраща партія: що впливає на розвиток українських політсил. URL: <http://razumkov.org.ua/komentari/naikrashcha-partiia-shcho-vplyvaie-na-rozvytok-ukrainskykh-politsyl>

11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». Президент України; Указ, Доктрина від 24.09.2015 №555/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>

12. Чернецов К. Крым бандитский: Крымская братва в борьбе за сферы влияния / Москва: Центрполиграф, 1998. 377 с., [24] л. ил. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=29172>

13. Програма Республіканської партії Крима. URL: <http://politika-crimea.ru/parties/krymskie/184-respublikanskaya-partiya-kryma1/6600-programma-respublikanskoj-partii-kryma-partii-rdk>

14. Про зупинення дії Закону Автономної Республіки Крим «Про об'єднання громадян» Президент України; Указ від 16.04.1997 № 328/ 97. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/tt4003y1997/page11>

15. Константин Скоркин. Донбасский сепаратизм: 25 лет постсоветского гнойника. URL: <http://argumentua.com/stati/donbasskii-separatizm-25-let-postsovetskogo-gnoinika>

16. Аркадий Венгеров. «Нострадамус» из Луганска. URL: http://realgazeta.com.ua/nostradamus_lugansk/

17. Мін'юст ініціює ліквідацію низки політичних партій. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/243918-minyust-iniciyue-likvidaciyu-nizki-politichnih-partij>

18. Кармазіна М. Українська багатопартійність: становлення і розвиток // Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.). Енциклопедичний довідник / за ред. М. Кармазіної. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. С.4–60.

19. Кучма Л. Д. После майдана: Записки президента. 2005 – 2006. Киев: Довира; Москва: Время, 2007. 688 с.

20. Кармазіна М. Президентство: український варіант. Київ, 2007. 365 с.

21. Региональные политические партии. URL: <http://www.aronovich.com.ua/regionalnie-partii>
22. Кармазіна М. ПАРТІЯ РЕГІОНІВ: технології управління процесом виборів // Політичні партії України у парламентській виборчій кампанії 2012 року / за ред. М. С. Кармазіної. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. С.41–84.
23. Ефремов; история самого влиятельного луганчанина. URL: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/08/160801_ru_s_yefremov_story#orb-banner
24. Винничук Ю. Региональные князья. URL: <http://argumentua.com/stati/regionalnye-knyazu>
25. ОРД: Донетчина: региональные князи и корољки (Список). URL: <https://everyday.in.ua/?p=5309>
26. Вotchина Добкина-Кернеса. Анализ предвыборной ситуации в Харькове. URL: http://news.liga.net/articles/politics/723900-votchina_dobkina_kernesa_analiz_predvybornou_situatsii_v_kharkove.htm
27. Сергеева А. Закарпатье – вotchина Балоги? URL: <http://ura-inform.com/ru/politics/2008/07/24/zakarpate>
28. Малиновська О. ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ зареєстрована після останніх місцевих виборів. URL: <http://vlasno.info/blogi/3/blog-politika/item/15476-vinnytska-yevropeiska-stratehiia-zareiestrovana-pislia-ostannikh-mistsevykh-vyboriv>
29. Пархоменко С. Регіональні партії: чи є загроза національній безпеці. URL: <https://petrimazepa.com/hiddenthreat.html>
30. Що таке УГП? URL: <http://uhp.org.ua/about/party/>
31. СТАТУТ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНСЬКА ГАЛИЦЬКА ПАРТІЯ. URL: <http://uhp.org.ua/wp-content/uploads/2016/03/Statut-UGP-nova-redaktsiya.pdf>
32. Програма. URL: <http://uhp.org.ua/about/program/politychni-reformy/>
33. Маніфест Української Галицької партії. URL: <http://uhp.org.ua/about/manifest/>
34. Качура Д. Навіщо Садовому партія, яка каже: «Галичину не чують». URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/yak-sadoviy-vzyav-do-sebe-na-sluzhbugalitskih-psevdoseparativ-02112015193000>
35. Українська Галицька партія: сепаратисти чи друзі Садового? URL: <http://dyvys.info/2015/09/14/ukrajinska-halytska-partiya-separatysty-chy-druzi-sadovoho/>
36. «Всеукраїнське об'єднання "Черкашани" створили не під вибори, а назавжди». URL: https://gazeta.ua/articles/comments-newspaper/_vseukrayinske-obyednannya-cerkaschani-stvorili-ne-pid-vibori-a-nazavzhd/646761
37. Володимир Миколаєнко: «Не можна через забаганки лідерів заважати працювати політичним силам на місцях». URL: <http://tyzhden.ua/Politics/157642>
38. Фонд Олександра Фельдмана виділив грант на народні ініціативи. URL: <https://feldman.ua/ua/6889-2/>

39. Международный благотворительный фонд «Фонд Александра Фельдмана». URL: <https://feldman.fund/o-fonde/>

40. ТОП-15 найцікавіших назв партій, що йдуть на місцеві вибори. URL: <http://bazil-2007.livejournal.com/tag/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B8>

41. КАПЛІН: ПОЛТАВА МАТИМЕ СВОГО ПРЕЗИДЕНТА, ПРЕМ'ЄРА ТА НАЙБІЛЬШУ ФРАКЦІЮ У ВР. URL: http://pplsk.org.ua/ua/n/t_kapln-poltava-matime-svogo-prezidenta-premra-ta-nayblsh-fraktsyu-u-vr/

42. Скільки вартує купити політичну партію в Україні? URL: <https://p-p.com.ua/news/skilky-vartue-kupity-politychnu-partiyu-v-ukraini/>

43. «КМКС» Партія угорців України офіційно підтримала Володимира Чубірка на виборах міського голови. URL: <http://galagov.tv/%D0%BA%D0%BC%D0%BA%D1%81-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F-%D1%83%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%86%D1%96%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE/>

44. Підлужна Ю. Берегове – під протекторатом Угорщини? URL: <https://wz.lviv.ua/article/122779>

45. Шипка Н. П. Угорська національна меншина у виборчих процесах незалежної України. URL: file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Npchdupol_2008_79_66_24.pdf

46. Тужанський Д. Що ховається за ідеєю автономії угорців? Ризики та можливості для України. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/03/29/7063755/>

47. Наш край в местных советах // Наш край. Информационный бюлетень. 2016. №1. 25 февраля. С.4. URL: <https://nashkraj.org/gazeta-nashkraj-1-25-02-2016/>

48. ПЕРЕДВИБОРНА ПРОГРАМА ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «НАШ КРАЙ». 10 КРОКІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ РІДНОГО КРАЮ. URL: <https://nashkraj.org/partiya/programa-partiyi/>

49. ПР і КПУ просять сейм Польщі «заради дружби» визнати Волинську трагедію геноцидом поляків (Документ). URL: <http://tyzhden.ua/News/83799>

50. 132 нардепа, которые голосовали за «диктаторские законы» 16 января, пытаются попасть в Раду. URL: https://24tv.ua/ru/132_nardepa_kotorige_golosovali_za_diktatorskie_zakoni_16_yanvaryu_pitayutsya_popast_v_radu_n492661

51. У КВУ розповіли, чому «регіональні партії» можуть становити загрозу територіальній цілісності держави. URL: <https://www.unian.ua/politics/1165255-u-kvu-rozpovili-chomu-regionalni-partiji-mojut-stanoviti-zagrozu-teritorialniy-tsilisnosti-derjavi.html>